

ΕΝΔΟΧΟΡΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ντίνος Χριστιανόπουλος—Γιάννης 'Αθ. Μαρρής—Νίκη Παπαδή-
μα—Γιάννης Καραβίδας—Χριστόφ. Μ. Μηλιώνης—Φρίξος Τζιόβας

ΠΟΙΗΣΗ

Γ. Θέμελης—'Ιάκωβος Ψαρᾶς—Ν. Δ. Καρούζος—'Ελευθέρ. Χω-
ρίτης—Φάνης Τουλούπης

ΚΡΙΤΙΚΗ—ΜΕΛΕΤΗ

Δ. Σταυρόπουλος

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Δωρ. Πάρκερ (Μεταφράζει: Ν. Λώλης)—Ζακ Πρεβέρ (Μετα-
φράζει: Θᾶνος Χαμπίπης)—'Ιππώναξ (Σχολιάζει και ἀποδίδει:
Γιάννης Δάλλας)

ΑΡΘΡΟ

Οἱ τρυποφράχτες

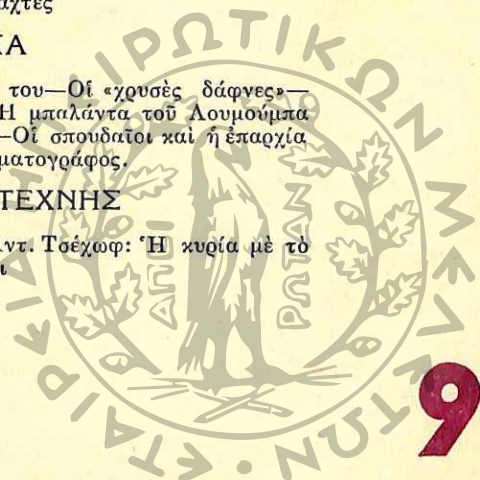
ΧΡΟΝΙΚΑ

'Ο ποιητὴς Μάκλῆς και τὸ μήνυμά του—Οἱ «χρυσὲς δάφνες»—
'Ερευνητὴς και ὄχι μυρηκαστικὸς—'Η μπαλάντα τοῦ Λουμνίμπα
—«'Εδροῦχοι» και νεώτερη ποίηση—Οἱ σπουδαῖοι και ἡ ἐπαρχία
—'Ελληνικὸς κινηματογράφος.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ρόδη Ρούφου: Χάλκινη ἐποχή— 'Αντ. Τσέχωφ: 'Η κυρία με τὸ
σκυλάκι

ΓΙΑΝΝΙΝΑ

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΧΡΟΝΟΣ Β' — ΓΕΝΑΡΗΣ — ΦΕΒΡΑΡΙΟΣ 1961 — ΤΕΥΧΟΣ 9

Οι τρυποφράχτες

Δεν λείπουν οι τρυποφράχτες από κάθε περιοχή του πολιτισμού και φυσικά και από την λογοτεχνία, που δεν μπορεί εύκολα να βάλει σύνορα στο μπάζέ της. Έτσι οι τρυποφράχτες των Γραμμάτων μας, χωρίς να δώσαν οι ίδιοι ένα έργο προσωπικό, με αίμα θάλεγε ο Έλύτης, που να κρατηθεί όσο και η ζωή τους στο κάτω-κάτω, αγωνίζονται με αουδοσία μέσα στο μπάζέ των άλλων και με επιτηδειότητα θαλασσοδύτου ανακαλύπτουν το δρόμο της εμπνεύσης ενός συγγραφέα, μαγειρεύουν τις θεωρίες και τις ιδεολογίες του, ανακαλύπτουν όλα τα ιδιωτικά του συγγραφέα, τα πλυμένα και τα άπλυτα, δανείζονται από τους κληρονόμους (άλλη πληγή αυτή στην τέχνη της εποχής μας όπως και κάθε εποχής, που δε μπορούσαμε να τη θεραπεύσουμε και να αποδομεύσουμε από τα χέρια της τα έργα και τους λογοτέχνες που πέθαναν) το προσωπικό τους άρχείο, επισκέπτονται τους ημιαναλυτές, με τα δοκουνέμια που έχουν, και μας παρουσιάζουν ένα νέο συγγραφέα, άγνωστον όπως όλοι οι τρυποφράχτες ισχυρίζονται.

Το σπονδαίο είναι, πώς τους «αμαρτωλούς» τους περνούν από πνευματικά κόκκινα, τους εαντούς των βέβαια — τους λύνουν τα πάθη, και έρχονται επίσημα να τα διαγράψουν και από τη συνείδηση του κοινού, για να μη μπει κανείς με τη λάσπη του αμαρτωλού στη ιστορία της λογοτεχνίας. Άλλοι πάλι, δημιουργούν δλόκληρο κοινοπολιτό, εξαρισμένο κι αυτό από το άρχείο του συγγραφέα και μιλούν για πάθη που δεν τα φανταζόμαστε. Επιστρατεύουν μάλιστα και γραμμάρια και η δουλειά παίρνει νομική... σταθερότητα.

Χρόνια πέρασαν από το θάνατο του Παλαμά κι ακόμα κυκλοφορούν γραμμάρια που εξημεύουν άλλοιώς τον ποιητή. Με λόμους γραμμάτων σιχαίνουν ή απειλούν άλλοι, όπως πληρο-

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης — ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ Άχιλλέας — ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χριστόφορος — ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων — ΤΖΙΟΒΑΣ Φρίξος — ΤΖΟΥΛΗΣ Θανάσης — ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ Φάνης

Περιοδικού: Θανάσης Τζούλης, Καλλιθέας 14

Υπεύθυνοι:

Τυπογραφείου: Εύθύμιος Τζάλλας, Δαγκλη 10

Υψη συνεργασίας: Γιάννη Δάλλα (Κουντουριώτου 30)

Συνδρομές: Φρίξο Τζιόβα (Άσπράγγελοι Ζαγορίου)

Έντυπα:

Συνδρομή Έτησία Δραχ. 60 — Τιμή Τεύχους Δραχ. 10

Άπ' αυτό το τεύχος δε μετέχει στην έκδοτική ομάδα της «Ένδοχώρας» ο φίλος μας κ. Άναστάσιος Τασούλας.

Ελ.Ι. Νικολαΐδου
16.5.2006
56771

φοροῦμαστε, τὴ μεγαλωσύνη καὶ τὴν ἀγιότητα (οὐκ ἀναχωρητική κατάσταση ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ βάρη τῆς κακῆς ἐμπειρίας τὴν παίρνουμε) τοῦ Καζαντζάκη. Μάχη δλόκληρη γιὰ τὰ μέρη πὺν πέραςσε ἕνας συγγραφέας, γιὰ τὶς γυναικες μὲ τὶς ὁποῖες γνωρίστηκε, γιὰ ἕνα σκοτισμένο ἀμαρτωλὸ γράμμα. "Ὅλα ἔχουν τὴ σημασία τους. Μόνο πὺν δὲν πρόσφθασαν τὰ πάρον. . . αὐτογράφα γὰ τὰ μοιράζον πρὸς δόξα τῶν κεκοιμημένων συγγραφέων.

Τὼρα πόσο συντελοῦν τὰ ἰδιωτικά τῶν συγγραφέων στὴν κατανόηση τῶν ἔργων των, εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. "Ἄν χρειάζονταν ἡ ὁμολογία, ἡ ἐκτὸς ἔργου ὁμολογία ἐνὸς συγγραφέα γιὰ αὐτὰ πὺν γράφει, θὰ τὰ ἀνέλυνε ὁ ἴδιος. Τότε ὅμως θὰ δολοφονοῦσε μόνος του τὸ ὅποιος ἀξίας γραπτὸ του. "Ὑστερα ποῶς μπορεῖ γὰ συλλάβει τὰ πέρατα τῆς ψυχῆς πὺν ὁ Ἡρόκλητος τὸ εὔρισκε ἀπληροῖα; "Ἐνα ἔργο ἔχει ἀπὸ τὸν κόσμον μιὰ δική του θεά, μιὰ πλευρὰ τοῦ ἐπιστητοῦ ἢ τοῦ μεταφυσικοῦ, τῶν ἐπέκεινα τῶν αἰσθήσεων πραγμάτων καὶ προβλημάτων. Κάθε ἔργο εἶναι ἕνα φρούριο εἶπε ὁ Κόνιτογλου καὶ κάθε φροὰ πὺν τὸ ἐκδίδω χάνω τὸ φρούριο. Ἐμεῖς πὺν θὰ τὸ κυριεύσουμε θὰ τὸ ἐρευνήσουμε καὶ θὰ τὸ καταλάβουμε.

Ἄν χρειάζονται τέτοιοι καταποτισμοὶ παρὰ μόνον σιὸς κριτικούς, πὺν σιηρίζονται σιὸ ἔργο καὶ στὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα καὶ ὄχι σιὰ κρυφὰ καὶ ψευδεπίγραφα κάποτε σιὸι-χεῖα του. "Ἐπειτα τὸ κοινὸ, καὶ δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἔκτασή του, πῆρε μιὰ φωτισμένη ἀντίληψη γιὰ ἕνα σοβαρὸ ἔργο καὶ δὲν πρόκειται γὰ τοῦ τὴν ἀλλάξει καμμιὰ ἰδιωτικὴ ἀλληλογραφία. (Πόσο δίκην εἶχε ὁ Οὐγκὼ πὺν ἔστειλε πίσω τὰ γράμματα κυρίως τὰ ἐρωτικά, σιὰ πρόσωπα πὺν τὰ ἔστειλαν γιὰτὶ ἔβλεπε τὶς κάρτες σιὰ παράθυρα!).

Φωτοσκιάσεις

(Ἀποσπάσματα)

I

Ἄν ξερούμε τίποτα, ψυχὴ μου,
"Ἄν θὰ χαθοῦμε γιὰ πάντα, ἂν θὰ βρεθοῦμε.

"Ἄν θᾶμασε κάποτε δέντρα ἢ "Ἀγγελοι.

Γιὰτὶ τὰ μάτια γᾶναι ἀπὸ πηλὸ
Κι ἀντανύγεια, τὰ ρόδα ἐφήμερα.

"Ἐκπληκτα μάτια, ἔκθαμβα ρόδα σιωπηλά.

"Ἀπὸ πὺν πέφτουν τὰ φύλλα μὲς σιὸ χρόνον,
Νερὰ τρεχάμενα, ὄργανα, φωνές.

"Ἀντιλαλοῦνε τὰ βουνά, τ' ἄλλα βουνά.

Αἰσθάνεσαι, ἀκοῦς, βλέπεις;
Εἶναι ἕνα θαῦμα γὰ αἰσθάνεσαι.

Εἶναι ἕνας ἥλιος σιὸ πρόσωπό σου.

II

Φῶς καὶ σκιά, θέαμα, νόχτωμα. . .

Ποιοὶ ἥλιοι καὶ ἥλιοι ἀνατέλλουν καὶ δύνουν,
Ποιὰ μυθικὰ φντὰ καὶ ζῶα,
Βουνὰ βουνῶν καὶ δέντρα δέντρων,
Κύματα, ψάρια ἀσιραφτερά.

"Ἀόρατα πτηνὰ μᾶς στέλνουν τὸ φῶς
Βλέπε τὸ φῶς, ψυχὴ μου.

Εἶναι ὠραῖο, πολὺ ὠραῖο.

Ἐνα ὥραϊο ψέμα ἀληθινό,

Τὸ φῶς τὸ ἀμφίβολο, τὸ ἀπόκημινο.

Ἐχει ἀφή τὸ πιάνεις, εἶναι σιλιπνό.

Τόχεις ἀπάνω σου, τὸ περπατεῖς,

Σιὰ ροῦχα σου, σιὴ σάρκα, τὸ σηκώνεις,

Αἰσθάνομαι νᾶμαι ἀπὸ σκιὰ καὶ φῶς, ἀντανεκλᾶ

III

Πίσω ἀπὸ τοῦτο τὸ εἶδωλο ἄλλο εἶδωλο,

Πίσω ἀπ' τὸ σκοτάδι σκοτάδι,

Ἀγάπη ἀπέραντη μὲς σιὴν ἀγάπη.

Ἐρχεται μέσα μας τὸ ἀπέραντο,

Ἐρχεται τὸ ἀνάκουστο, τὸ ἀόρατο.

Ἀντίλαλοι μᾶς ἐπισκέπτονται, ἴσκιοι πουλιῶν.

Γινώμασε ἄστρα μὲς σιὴ νύχια.

Ἐρχεται ἓνας ἀγέρας καὶ μᾶς τυλίγει,

Ἀγάπη καὶ περιπλάνηση, ὑμέναιος,

Συνουσία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σοματίων.

Ἐρχεται ὁ ἔρωτας καὶ μᾶς ἀλλάζει.

Τὰ χεῖλη μας μυρίζουν ἄνοιξη,

Τὰ στήθη μας ὥριμο μῆλο.

Μὲς ἀπ' τοὺς κήπους τῶν νεκρῶν ἔρχεται ὁ ἔρωτας.

IV

Ἀκου τὸν ἦχο, τὴν ἄλλη μουσικὴ

Τὴν παντοδύναμη, πίσω ἀπ' τὴν ὄψη τὴ σιλιπνή.

Δὲν κελαῖδεῖ τ' ἀηδόνι δὲ γανγίζει τὸ σκνλί,

Κάθε στιγμὴ χτυπάει τὸ τύμπανο,

Κάθε στιγμὴ χανόμασε μέσα σιὸν ὕπνο.

Εἰκόνες τοῦ ἡλίου, σῶματα, σχήματα...

Πρὶν μᾶς μπερδέψει ὁ μέγας ἄνεμος,

Πρὶν μᾶς σκεπάσει ἡ νύχια ποὺ κατεβαίνει,

Χαμογελάει ἡ μιὰ ψυχὴ σιὴν ἄλλη,

Ἡ μιὰ ἀστραπὴ καλεῖ τὴν ἄλλην ἀστραπὴ.

Βλεπόμαστε μὲς σὲ μιὰ λάμψη,

Ἐνα ἀπριτίδιο φῶς, χέρια καὶ πρόσωπα,

Δὲν πρέπει ν' ἀγοπορήσουμε, χτυπάει τὸ τύμπανο.

Ὁ ἔρωτας εἶναι βιαστικός, ὅπως ἡ φωτιά,

Ὅπως ὁ γλήγορος ἴσκιος τοῦ θανάτου.

Ὁ χρόνος ὅλος μιὰ στιγμὴ σιωπῆς, ἓνας ἀντίλαλος.

Ἦσουν περίφημος

Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΛΩΛΗ

Ἡ Δωροθέα Πάρκερ εἶναι μιὰ ποιήτρια καὶ διηγηματογράφος μὲ πλούσια ζωὴ καὶ δράση. Γεννήθηκε τὸ 1893, σπούδασε στὴ Ν. Ἰερσέη καὶ στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ συνεργάστηκε στὰ μεγαλύτερα ἔντυπα τῆς Ἀμερικής. Ἀνῆκε στὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν περιοδικῶν «Βόγκ», «Βάνιτυ Φαίρ» καὶ «Νιού Γιόγκερ», ἀργότερα ἔγινε σεναριογράφος στὸ Χόλλυγουντ καὶ δημοσίευσε πολλὰ αὐτελεῖ ἔργα. Μὲ πρωτοτυπία καὶ ἀνθρωπιά δίνει κάτ' ἑπ' ἑπὶ ἀντινομία τῆς σύγχρονης ζωῆς. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι καὶ οἱ τίτλοι τῶν ἔργων της: Τὸ σκοινὶ τὸ περισσεύει (ποιήματα 1926), Πυροβολισμὸς ἐπὶ τὸ ἡλιοδασύλεμμα (ποιήματα 1928), Θρήνοι γιὰ τοὺς ζωντανοὺς (διηγήματα 1930), Θάνατος καὶ φόροι (ποιήματα 1931), Ὅχι τόσο βαθεῖα ὥσο ἓνα πηγύδι (ποιήματα 1936), Ἐνθάδε κείτ' αἱ (διηγήματα 1939).

Ὁ γλαυκὸς νέος ἀντρας ἔπεσε ἀπαλὰ στὴ χαμηλὴ καρέκλα καὶ ἔρριξε τὸ κεφάλι πλαῖ, ἔτσι ποὺ τὸ δροσερὸ ὕψος ξεκούραζε τὸ μάγουλο καὶ τὰ μηλίγγια του.

«ὦ ἀγάτη», εἶπε, «ὦ ἀγάτη, ὦ ἀγάτη, ὦ ἀγάτη. ὦ!».

Τὸ κορίτσι μὲ τὰ καθαρὰ μάτια ποὺ καθόταν ἀνάλαφρα καὶ στητὰ στὸν καναπέ τοῦ χαμογέλασε ἀνοιχτόκαρδα.

«Δὲ νοιώθεις καλύτερα σήμερα»;

«ὦ, εἶμαι μεγάλως», εἶπε. «Νίκησα. Ἐξέρεις τί ὥρα σηκώθηκα; στίς τέσσερις τὸ ἀλόγευμα. Πάσκιζα νὰ σηκωθῶ νορίτερα, μὰ κάθε φορὰ ποὺ σήκωνα τὸ κεφάλι, ἔλεγα θὰ κατακυλήσει κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ κεφάλι μου. Θαρρῶ πὺς εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶχε κάποτε ὁ Οὐόλτ Οὐίτμαν. ὦ ἀγάτη, ὦ ἀγάτη, ὦ ἀγάτη».

«Δὲ νομίζεις πὺς ἓνα ποτὶ θὰ σ' ἔκανε νὰ νοιώθεις καλύτερα»;

«Ἡ σκυλίτσινα ράπισα ποὺ μέκανε νὰ ὑποφέρω»; εἶπε. «ὦ, ὄχι, εὐχαριστῶ. Σὲ παρακαλῶ μὴ μοῦ ξαναμιλᾷς γι' αὐτό. Τόκοφα. Τόκοφα γιὰ πάντα, μὰ γιὰ πάντα. Κοίταξε αὐτὸ τὸ χέρι· ἰσορροπεῖ σὰ ζουζουνας. Πές μου, ἤμουν πολὺ ἀπαισίος χτὲς τὸ βράδι»;

«ὦ, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ», εἶπε, «ὄλοι ἐνοιωθάν ἔξοχα. Ἐσὺ ἦσουν μιὰ χαρά».

«Ναί», εἶπε. «Θάπρεπε νάκανα τὸ δανδὴ. Δὲν ἐνοιωθάν συμπόνοια γιὰ μένα»;

«Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὄχι», εἶπε. «Ὁ καθένας σκεφτόταν πὺς ἦσουν πολὺ ἀστεῖος. Φυσικά, ὁ Τζίμ Πήρσον ἦταν κατσούφης γιὰ λίγο στὸ δεῖτνο. Ἀλλὰ οἱ ἀνθρωποὶ γρήγορα τὸν ἔβαλαν στὴν καρέκλα του, τὸν ἔκαναν νὰ καλιμάρει. Δὲν πιστεύω ἀπὸ τὰ ἄλλα τραπέζια νὰ τὸ πρόσεξε κανένας. Σχεδὸν κανένας».

«Τόχε νὰ μὲ χτυπήσει»; εἶπε. «Θεέ μου, τί τόκαμα»;

«Ἐσὺ δὲν ἔκανες τίποτε. Ἦσουν περίφημος. Ἀλλὰ ξέρεις τί κομικὸς καταπὰ ὁ Τζίμ, σὰ δεῖ κάποιον νὰ κάνει πολλὴ φασαρία γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλινωρ»;

«Πῆγα κατὰ τὴν Ἑλινωρ»; εἶπε. «Τόκαμα ἐγὼ αὐτό»;

«Φυσικά ὄχι», εἶπε. «Τρέλλες ἔκανες, αὐτὸ ἦταν ὄλο. Κι' αὐτὴ σκεφτόταν πὺς ἦσουν τρομερὰ διασκεδαστικός. Αὐτὴ πέραςε μιὰ θανάσια βραδυά. Μόνο τσίγκισε λίγο στενοχωρημένη ὅταν τῆς ἔχυσες τὸ πηχτὸ ζουμι στὴν πλάτη της».

«Θεέ μου», εἶπε. «Πηχτὸ ζουμι στὴν πλάτη της. Καὶ κάθε ραχοκόκαλο μιὰ μικρὴ χάντρα. Θεέ μου. Τί νὰ κάνω»;

«ὦ. Θὰ γίνει καλὰ», εἶπε. «Μόνο στεῖλε της μερικὰ λουλούδια, ἢ κάτ' ἄλλο. Μὴ στενοχωριέσαι γι' αὐτό, δὲν εἶναι τίποτε».

«Γιατὶ νὰ στενοχωρηθῶ»; εἶπε. «Ποτέ μου δὲν νοιάστηκα γιὰ τίποτε στὸν κόσμο. Κάθομαι περίφημα. ὦ, ἀγάτη, ὦ ἀγάτη. Ἐκανα τίποτε ἄλλα καταπληκτικὰ τρία στὸ δεῖτνο»;

«Ἦσουν περίφημος», εἶπε. «Μὴν τὸ σκέφτεσαι. Ὅλοι ἦταν ξετρελλαμένοι μαζί σου. Ὁ Μαίτρ ντ' Ὀτέλ ἦταν κάπως στενοχωρημένος βέβαια ποὺ δὲν σταματοῦσε τὸ τραγοῦδι, μὰ λόγφ τιμῆς, δὲ θύμωσε. Εἶπε μονάχα πὺς φοβόταν μὴ τοῦ κλείσουν τὸ μαγαζὶ ἂν ξανάκανες φασαρία. Ἀλλὰ ἀπὸ λόγου του δὲν ἔδωσε καμμιά σημασία. Νομίζω κίβλας τοῦ ἄρεσε νὰ σε βλέπει στὰ κέφια σου. ὦ, ἐσὺ εἶχες ἀποξεχαστεῖ νὰ τραγοῦδᾷς κάπου μιὰ ὥρα. Καὶ μὴ πεῖ πὺς ἔβαλες τὰ δυνατά σου».

«Λοιπὸν τραγοῦδοῦσα»; εἶπε. «Αὐτὸ θάταν μούρλια. Τραγοῦδοῦσα»;

«Δὲν θυμᾷσαι»; εἶπε. «Τραγοῦδοῦσες τὸ ἓνα τραγοῦδι πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὅλοι στὸ μαγαζὶ ἀφονγκραζόνταν. Τότες ἄρεσε. Μόνο ποὺ ἐπέμενες νὰ τραγοῦδᾷς γιὰ κάτ' ἄλλο λογαφόρους ἢ κάτ' ἄλλο καὶ ὄλοι βάλθηκαν νὰ σε σαπᾷσουν μὰ σὺ προσπαθοῦσες νὰ τὸ ξαναοχίσσεις. Ἦσουν περίφημος. Ὅλοι βάλ-

θήραμε νὰ πάφεις τὸ τραγοῦδι καὶ νὰ φᾶς κάτι, ἀλλὰ σὺ ποὺ ν' ἀκούσεις. Θεέ μου, ἦσουν ἀστεῖος».

«Δὲν ἔφαγα τίποτε;» εἶπε.

«᾽Ω, οὔτε τόσο δά. Κάθε φορὰ ποὺ τὸ γκαρσόνι σοῦ σέρβιρε κάτι, τοῦ τὸ ξαναγύριζες, γιατί ἔλεγες πὼς ἦταν τάχα ὁ χαμένος ἀδελφός σου, ἀλλαγμένος στὴν κούνια ἀπὸ κάτι γύφτους, καὶ πὼς δ,τι κι' ἂν εἶχες ἦταν δικό του. Τὸν κρατοῦσες μονάχα κοντὰ σου».

«Στοιχηματίζω πὼς τόκανα», εἶπε. «Στοιχηματίζω πὼς ἦμουν ἀστεῖος. «Κοινωνικὸν ζῶον» θὰ πρέπει νὰ ἦμουν. Καὶ τί ἔγινε ἔπειτα, μετὰ τὸ σουξέ' μου μετὰ τὸ γκαρσόνι;».

«᾽Ω, τίποτε», εἶπε. «Σ' ἔπιασε κάτι σὰν ἀπέχθεια γιὰ κάποιον γέρο με ἄσπρα μαλλιά, ποὺ καθόταν ἀπέναντι, ἐπειδὴ δὲν σοῦ ἄρεσε ἡ γραβάτα του καὶ ἤθελες νὰ τοῦ τὸ φωνάξεις. Ἀλλὰ σὲ βγάλαμε ἔξω, προτοῦ νὰ σοῦ ἀνέβει τὸ αἷμα».

«Μὲ βγάλατε ἔξω; Περπατοῦσα;».

«Περπατοῦσες! Καὶ βέβαια περπατοῦσες. Ἡσούν μιὰ χαρὰ. Ἐπικίνδυνα γλυστεροὺς πάγους στὰ πεζοδρόμια καὶ σὺ σωριάστηκες κάτω μ' ἓνα τρομερὸ πέσιμο, φτωχὴ μου ἀγάπη. Ἀλλά, πρὸς Θεοῦ, αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ γίνει στὸν καθένα μας».

«᾽Ω, φυσικά», εἶπε. «Στὴ Λουίζα Ἀλκωτ ἦ σὲ κάποιον ἄλλον. Ὡστε ἔπεσα στὸ πεζοδρόμιο. Τώρα καταλαβαίνω τὶ τρέχει μετὰ τὸ παντελόνι μου. Καὶ ὕστερα;».

«᾽Α, Πήτερ!», εἶπε. «Δὲν μπορείς νὰ λὲς πὼς δὲν θυμᾶσαι τί ἔγινε ὕστερα! Νά, νομίζω πὼς ἦσουν μόνο κάτω παραφορτωμένος ἀπ' τὸ τραπέζι — ὦ, ἦσουν μιὰ χαρὰ καὶ τίποτε ἄλλο, ἐννοιωθες ἀληθινὰ εὐθυμος. Κι' ἔγινες τόσο σοβαρὸς ξάφνου σὰν ἔπεσες κάτω — ποτὲ μου δὲν σὲ ἤξερα ἔτσι. Θυμᾶσαι ποὺ μοῦπες πὼς δὲν ἔχω δεῖ ποτὲ πρὶν τὸν πραγματικὸ ἐαυτό σου; ᾽Ω Πήτερ. Τὶ δυστυχία γιὰ μένα ἂν δὲν θυμᾶσαι αὐτὸ τὸ ὁμορφο μακρυνὸ περίπατο ποὺ κάναμε οἱ δύο μας μετὰ τὸ ταξί! Πές μου, τὸ θυμᾶσαι ἢ ὄχι; Καλύτερα νὰ πεθάνω ἂν δὲν τὸ θυμᾶσαι».

«᾽Ω, ναί. Περίπατο μετὰ τὸ ταξί! ᾽Ω, βέβαια. Ὁμορφος μακρυνὸς περίπατος, Χαμμ;».

«Γύρω καὶ πάλι γύρω — γύρω στὸ πάρκο. ᾽Ω, καὶ τὰ δέντρα ἔλαμπαν τόσο μετὰ τὴ φεγγαράδα. Καὶ εἶπες πὼς ποτὲ πρὶν δὲν ἤξερες πὼς εἶχες ψυχὴ».

«Ναί», εἶπε. «Τὸ εἶπα αὐτό. Τέτοιος ἦμουν ἐγὼ».

«Εἶπες τόσο ὁμορφα πράγματα. Καὶ ἐγὼ ποτὲ δὲν ἤξερα. ὅλο αὐτὸ τὸν καιρό, πὼς ἐννοιωθες γιὰ μένα καὶ ποτὲ δὲν τόλ-

μησα νὰ σοῦ δείξω πὼς ἐννοιωθὰ γιὰ σένα. Καὶ τότε χτὲς τὸ βράδυ — ὦ Πήτερ, ἀγάπη μου, αὐτὸς ὁ περίπατος μετὰ τὸ ταξί ἦταν ἡ πρὸ εὐτυχισμένη στιγμή στὴ ζωὴ μας».

«Ναί», εἶπε. «Ἔτσι θάταν».

«Καὶ ἦμασταν τόσο εὐτυχισμένοι. ᾽Ω, πόσο ἤθελα νὰ τὸ φωνάξω σ' ὅλους! Ἀλλὰ δὲν ξέρω — μπορεῖ νάταν γλυκύτερο νὰ τὸ φυλάξουμε μόνοι γιὰ μᾶς».

«Θάταν γλυκύτερο», εἶπε.

«Δὲν εἶναι ὁμορφο;».

«Ναί», εἶπε. «Μεγάλο».

«Ὁμορφο!».

«Καὶ τώρα θὰ σὲ πείραζε ἂν δοκίμαζα ἓνα ποτό; ἐννοῶ μόνο γιὰ γιατροεῖα, καταλαβαίνεις. Τόκοφα μιὰ γιὰ πάντα. Ἐ-λα, βοήθησέ με. Γιατί, ξέρεις, νοιώθω κάτι σὰν σπᾶσιμο μέσα μου».

«᾽Ω, μὰ θὰ σοῦ κάνει καλὸ», εἶπε. «Φτωχὸ μου ἀγόρι, εἶναι ντροπὴ νὰ αἰσθάνεσαι τόσο τρομερά. Πᾶν νὰ σοῦ φτιάσω ἓνα οὐίσκυ με σόδα».

«Λόγω τιμῆς», εἶπε «δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πὼς μοῦ ξαναμιλᾷς ὕστερα ἀπὸ τὴ χθεσινὸ βραδυὴ μου τρέλλα. Μπορεῖ νάταν καλύτερα νὰ ἀσκητέμω σὲ κανένα μοναστήρι, στὸ Θιβέτ».

«Τρελλέ! Μιλᾷς σὰν νὰ μπορούσα τώρα νὰ σὲ ἀφήσω νὰ φύγεις ἀπὸ κοντὰ μου! Πάψε νὰ μιλᾷς ἔτσι. Ἡσούν περίφημος».

Πήδηξε ἀπὸ τὸν καναπέ, τὸν φίλησε γρήγορα στὸ μέτωπο, καὶ ἔτρεξε ἔξω ἀπὸ τὴ κάμαρα.

Ὁ χλωμὸς νέος ἄντρας τὴν κοίταξε ἀπὸ πίσω καὶ κούνησε τὸ κεφάλι του σιγανὰ ὥρα πολλή, ἔπειτα τὰκούμπησε στὰ μουσκεμένα τρομουλιαστά χέρια του.

«᾽Ω ἀγάπη», εἶπε. «᾽Ω ἀγάπη, ὦ ἀγάπη, ἀγάπη!».

Λευκή

Ἡ νύχια κι' οἱ σειρήνες
τὴν ἔφεραν πλάι μου.
Μάτια μελιὰ πὺν μέσα τους
κονῶναν δυὸ λαφάρια...
Ὅταν τῆς χαμογέλασα
σιὰ χεῖλη τῆς ξεψύχησε
μιὰ πεταλούδα
λευκή...

Ἀνία

Κάποτε
ἀδειάζει ἡ καρδιά μου
καὶ δὲ μπορῶ νὰ σκέπτομαι
καὶ ν' ἀγαπῶ.
Κι' οὔτε τὰ ζεσιὰ σου
μάτια
καλή μου
μποροῦν νὰ μὲ γλυτώσουν.
Τὰ πόδια μου ριζώνουνε
σις ράγες
νυχτώνει
καὶ τὸ σκοτεινὸ τραῖνο
μὲ τὸ φριχτὸ μάτι
πολιτοποιεῖ τὴν καρδιά
καὶ τὰ νεῦρα μου.

Ἡ δαιμονισμένη

Στάθηκε κάτω ἀπὸ τὸ μεσημέρι
ἄρχισε νὰ γελᾷ
μὰ τέλος οὐρλιαξε
κι' ἔφερνε βόλτες
κι' ἔλυνε
μάτια καὶ σπίνια καὶ οὐρανὸ
στοῦ φρουσιανοῦ τὸ χρώμα...

Φίλι

Ἐφίλησες τὰ χεῖλη μου
κι' ἐφίλησες τὴ θάλασσα.
Ὁ ἀφέντης μ' ἔσπειρε σιὴν κουπασιή.

Ὁ οὐρανὸς

Ποῖος εἶπε πὼς ὁ οὐρανὸς
εἶναι γαλάζιος εἴτε πράσινος
χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν κοιτάξει;
Ὁ οὐρανὸς εἶναι κόκκινος
ὅπως τὰ μάτια
τοῦ ἐφτάχρονου Ἰωνάθαν
πὺν παραεῦει
ὥρα 3 περασμένα μεσάνυχτα
πελάτες
γιὰ τὰ κουλούρια του.

Καφενεῖα

Ἀδεια, μεγάλα καφενεῖα
φτυσμένα ἀπ' τοὺς φυματικούς.

Τὸ σκάκι

Δυὸ σιραιηγοὶ θυμώσανε
ἐν — δυό, ἐν — δυό,
πῆρε ὁ καθένας χίλιους σιραιῶτες
ἐν — δυό, ἐν — δυό,
καὶ παῖξαν μιὰ παρτίδα σκάκι
ἐν — δυό, ἐν — δυό...
.....
Τὴν αὐγὴ
σιὸν τόπο τοῦ παιγνιδιοῦ
μέτρησαν:
ἐν... δυό... τρία...
δυὸ χιλιάδες ντουφέκια,
ἐν... δυό... τρία...
δυὸ χιλιάδες σταυροὺς.

Πορτραίτο έφηβου

Τις προάλλες είχα μιιά ενδιαφέρουσα συζήτηση με τόν φίλο μου τόν Αιμίλιο. Είπαν νύχτα καί φυσούσε, καί συσπειρωθήκαμε κι' οι δυο στην κουβέντα, θαρρείς για να ζεσταθούμε. 'Ο φίλος μου ό Αιμίλιος είναι ένα δεκαεξάχρονο παιδί καί, για να πώ την αλήθεια, ώς τώρα δέν τόν είχα προσέξει καί πολύ, γιατί έκανα συντροφιά με τόν αδελφό του. Τόν θεωρούσα αμελητέα ποσότητα, γιατί ακόμα είχαν παιδί καί δέν είφερε ούτε να μιλήσει, τόσο που ό αδερφός του, όταν τόν έβλεπε νάρχεται στην συντροφιά μας, βιάζονταν να τόν διώξει. 'Εξάλλου, ό Αιμίλιος δέ μπορούσε να έχει κανένα ενδιαφέρον, γιατί άλλα δέν κοίταζε παρά να ναι καλός στα μαθήματα καί να ενδιαφέρεται για τα αθλητικά. Αύτην τούλάχιστο τη γνώμη είχα σχηματίσει, όταν πριν από λίγο καιρό διαπίστωσα, με κάποια μου έκπληξη, πώς πολύ άσκημα κάναμε, καί φίλος κι αδελφός, να τόν θεωρούμε ακόμα παιδί. "Οχι γιατί είχε έπιτέλους ξυριστεί κι' αυτός ή γιατί φόρεσε γραβάτα καί μακρύ πανταλόνι, καί πήγε στην τετάρτη γυμνασίον, όσο γιατί κάτι κουβέντες του καί κάποια βλέματά του μάς τόν έφεραν πιο κοντά μας. Πράγματι, ό Αιμίλιος άρχισε ανεπαίσθητα να γίνεται παλληκάρι καί πολλές φορές σώπαινε, σκαλίζοντας, ποιός ξέρει τί, μες στο μυαλό του, ή συζητούσε πιο κοφτά, πιο ύπολογισμένα, ή προσήλωνε τόν βλέμα του επίμονα σ' ένα σημείο. Βέβαια, πολλά είχε ακόμα από τόν παιδί: εκείνη την υγρότητα στα μάτια, εκείνο τόν χαριτωμένο άερα στις κινήσεις, τόν πλούτο της φαντασίας στις κουβέντες του —κι' έτσι, καθώς ό αδερφός του, πλεγμένος πια με γυναίκες, είχε άρχισει ν' αμφιβάλλει κάπως για τόν νόημα της φιλίας, ή προσοχή κι' ή αγάπη μου έπεσαν στον Αιμίλιο. Καί, πράγματι, δέν έπεσα έξω: αίσθανθήκαμε ξαφνικά μιιά διάθεση για προσέγγιση, μιιά αμοιβαία συμπάθεια· εγώ, θέλοντας να ξεδεστώ σε μιιά νέα φίλια, ό Αιμίλιος, ζητώντας μιάν ευχάριστη έκλεκτή συντροφιά. Κι' έτσι βρεθήκαμε τις προάλλες τόν βράδι να συζητούμε με θέρμη. Σχεδόν απεπαγγελτος ό Αιμίλιος μου άνοιξε πην καρδιά του. Τόν απασχολούσαν πολλά προβλήματα. Τ' αθλητικά, ή γειτονιά, οι συμμαθητές είχαν μπει σε δεύτερη μοίρα. Τώρα τόν ένιαζε τί θα γίνονταν όταν θα έβγαине από τόν γυμνάσιο. Δέν τόν ενδιέφερε πώς αντιμετώπιζαν οι άλλοι τόν μέλλον τους, όμως αυτός στεκόταν άνοποφάσιτος. Κατ' άρχήν, θα ήθελε πολύ να πάει στη Σχολή Δοκίμων, να γίνει σηματοφόρος

καί να χαράξει έτσι μιιά στρατιωτική ζωή. 'Υπόγράμμιζε, μάλιστα, τα ώρα σημεία αυτής της ζωής: ταξίδι στη Μεσόγειο με τη Σχολή, άργότερα μιιά ανεξάρτητη ζωή στην 'Αθήνα, καί, πιο πολύ, ή στολή, ή άμορφη στολή τού αξιωματικού τού Ναυτικού. Κάτι όμως από μέσα του δυσανασχετούσε σ' αυτό τόν σχέδιο: οι γονείς του δέ θέλανε με κανένα τρόπο, μά, κι αν θέλανε, ύποπτεύονταν κι' ό ίδιος πώς ή ζωή αυτή δέ θάταν καί τόσο ράδινη όσο φαίνονταν. Τού απάντησα άρκετά διστακτικά κι' εγώ, πώς ή στρατιωτική ζωή δέν ταιριάζει, κατά τη γνώμη μου, σε ανθρώπους εύαισθητους καί συναισθηματικούς. «Μακριά από την αγαπητή μας Θεσσαλονίκη, μακριά από τη γλυκιά βολπωρή τού σπιτιού, μακριά από τις συντροφίες κι' από τούς φίλους, που τούς μοιράσαμε τόν πιο τρυφερό καμμάτι από τ' α νιάτα μας, θάχεις νοικιάσει —τού είπα— ένα άκατάσπατο δωματάκι, θά ζεις μιιά ρέμπελη ζωή, ξενύχτης με γυναίκες, καί θά ξεδεύεις τόν μισθό σου πριν καλά καλά τόν πάρεις, ζώντας τις άλλες μέρες με δανεικά. Πολλά Χριστούγεννα καί πολλές Πασχαλινές θά περάσεις μακριά από τούς δικούς σου κι' ή νοσταλγία θ' άρχισει να σε τρώει όλο καί πιο πολύ». 'Ο Αιμίλιος άκουγε με κάτι σαν ξέσκισμα στην καρδιά, αλλά καί με μιιά μύχια ικανοποίηση ανθρώπου που άρχίζει έπιτέλους να ζει, έστω καί διαμέσου της έμπειρίας ενός άλλου. "Υστερα ξεθαρεύτηκε καί μου είπε πώς, αν τόν σχέδιο αυτό άποτύχει, θά πάει στο Πολυτεχνείο να γίνει αρχιτέκτονας ή πολιτικός μηχανικός. Μου μίλησε πάλι με θέρμη για τα πλεονεκτήματα αυτών των επαγγελμάτων. Κούνησα τόν κεφάλι μου με έπιφύλαξη. Παραδέχτηκα, βέβαια, τα καλά, αλλά τού υπέγραμμινα καί τις απαιτήσεις που έχουν τα επαγγέλματα αυτά: όχι μονάχα πρέπει να ναι γεννημένος κονείς γι' αυτό, να βράζει μες στο στήμα του τόν δαιμόνιο τού αρχιτέκτονα, αλλά καί ν' αναπτύσσει συνεχώς πρωτοβουλία καί δραστηριότητα, στο συναγωνισμό με τούς άλλους, πράγμα που γρήγορα θά τόν κούραζε, αν δέν έκανε γι' αυτή τη δουλειά. Καί τότε θάταν πολύ άργα να διαπιστώσει πώς είναι καλύτερο νασαι καλός τσαγκάρος παρά κακός αρχιτέκτονας. Κι' αυτό είπαν κάτι σά χαριστική βολή στα όνειρα τού Αιμιλίου. «Μά τί να κάνω λοιπόν;» ρώτησε με μιάν απελπισμένη αίτηση άδιεξόδου καί τόσο πολύ είπαν απορροφημένος από τ' άρωγή του, που χρειάστηκε να τού υποδείξω να προσέχει καί λίγο τις λοκκούδες με τα νερά της βράχης, όπου πλατσουλούσε αδιάφορος. «Να σου πώ —τού απάντησα— δέν είναι καί τόσο έπιγόν. Έχεις ακόμα καιρό μπροστά σου. Νομίζω, μάλιστα, πώς θά μπορούσες να τόν συζητήσεις καί με τόν πατέρα σου, χωρίς που μπορεί να βρεις καί κάμμιιά ύψη με παρά καί να κάνεις την τύχη σου!». Χαμογέλασε με τη φαιδρή έκβασή της συζήτησής μας καί κούνησε τόν κεφάλι του, σά

νάλεγε: «Δέ βαριέσαι!». Μὰ ἐγὼ ποὺ νὰ βαρεθῶ! Μιὰ κι εἶχα ἀρχίσει, ἔπρεπε νὰ τὸν ξεψαχνίσω γιὰ καλὰ. Καί, δίχως προλόγους καὶ εἰσαγωγές, τὸν ρώτησα πὼς πάει μὲ τὶς κατακτήσεις. Κατακακοκίνησε — ἔτσι τοῦλάχιστον μοῦ φάνηκε καθὼς περνούσαμε ἀπὸ ἕνα φῶς — κι ἄρχισε ἐπιτέλους νὰ προσέχει ποὺ νὰ πατάει γιὰ ν' ἀποφύγει τὰ νερά. Φανερό πὼς τὸν δυσареσποῦσε μιὰ τέτοια κουδέντα, γιὰτὶ ἡ ἔπρεπε νὰ μοῦ τὰ ἐξαμολογηθεῖ ὅλα, κι ἡ ἐξαμολόγησή θὰ τοῦ εἶταν ὀδυνηρή, ἡ ἔπρεπε νὰ σωπάσει, μιὰ καὶ δὲν τοῦ πήγαινε ἡ καρδιά νὰ μοῦ «κοπανίσει» φέματα. Βέβαια, ἐγὼ εἴξερα γιὰ τὸν Αἰμίλιο πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα θάθελε νὰ μοῦ πεί. Μάλιστα, ὅταν κάποτε σὲ μιὰ συζήτηση, ἡ μητέρα του μοῦ εἶχε πεί: «Μὰ, ὁ Αἰμίλιος εἶναι ἀκόμα παιδί», τῆς ἀπάντησα: «Ἐμένα μοῦ φαίνεται πὼς ὁ Αἰμίλιος εἶναι πιὰ ἄντρας». Πράγματι, τὰ δυὸ ἀδέρφια ἀπὸ καιρὸ τῶρα μιλοῦσαν μεταξύ τους ἀνοιχτά, ἐνὼ πρὶν, θυμάμαι, ὁ μέγας μασσοῦσε τὰ λόγια του μπροστὰ στὸ μικρό.

Ἦδη οἱ κοκκὲς γλῶσσες εἶχαν ἀρχίσει νὰ λένε πὼς ὁ Αἰμίλιος εἶχε κιόλας ξεπεράσει τὸν ἀδερφό του σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Κι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχα ἀκούσει πὼς τὶς προάλλες καυχιοῦσαν πὼς «ἀπὸ κορίτσια, ἄλλο τίποτα». Περίμενα, λοιπόν, μὲ ἀδημονία νὰ μοῦ μιλήσει. Μὰ ὁ Αἰμίλιος σῶπαινε δισταχτικός. Τέλος, βλέποντας πὼς ἡ σιωπή μου δὲν εἶταν παρὰ μιὰ εὐγενική ἀπαίτηση, ἄρχισε νὰ μοῦ μιλάει μὲ πολλὰς παύσεις: «Νὰ σοῦ πῶ, ὅχι καὶ μεγάλα πράγματα, σὲ βεβαιῶνω. Ποῦ καὶ ποῦ καμμιά μικρούλκι, στὸ δρόμο, τὰ μεσημέρια, ὅταν σκολνοῦμε ἀπ' τὰ μαθήματα, κι αὐτὸ πάντοτε μὲ παρέα, ποτὲ μόνος. Ἦ μᾶλλον, ναί, καὶ μόνος, τὰ βράδια, ἀλλὰ ὅχι στὴ γειτονιά, εἶναι ἀνυπόφορο τὸ κοτσαμπολιό. Ὅπως βλέπεις, τίποτα σπουδαῖο, οἱ ἄλλοι τὰ παραλέν, καὶ δὲν προχωρῶ πολὺ, θὰ μὲ πιστέψεις, ντρέπομαι». Σταμάτησε λίγο κι ὕστερα ξεθαυρεύτηκε πρὸ πολὺ: «Μὰ, σὲ βεβαιῶνω, δὲν εὐχαριστιέμαι, δὲν μένω ἱκανοποιημένος. Ὅχι ποὺ νιώθω τύψεις, νιώθω ὅμως μέσα μου ἕνα κενό. Κάθε φορὰ ποὺ γυρνᾶω σπίτι μου, ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτλια συνάντηση, νιώθω ὅλο καὶ πρὸ πολὺ ἄδειος καὶ ντρέπομαι νὰ κοιτάξω τὴν μητέρα μου στὰ μάτια. Δὲν ξέρω οἱ ἄλλοι τί αἰσθάνονται, ὅμως ἐμένα μοῦ εἶναι ἀφάρτητο. Κι ὅλο κι ἀναρωτιέμαι μήπως ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ σαλαρισμάματα ἀνάξια λόγου. Καὶ μάλιστα, τὸ καλακαίρι, ποὺ εἶχα πολλὰς εὐκαιρίες, σὲ βεβαιῶνω, ἐνῶθα πικραμένος, δὲ μπορῶ νὰ κοπιάσω τί μοῦ συμβαίνει. Ὅμως, πὼς νὰ σοῦ πῶ, τὸ θέλω κι ἄλλως...». Ὁ Αἰμίλιος εἶταν ἀπόλαυση, παραπαίοντάς μες στὰ ἀντιφατικὰ ἐφηβικά ὁσθήματά του, μ' ἐκεῖνη τὴν εὐκρίνεια τῶν πρώτων ἐξαμολογήσεων. Ἀλλὰ καὶ μένα ἡ θέση μου γίνονταν δύσκολη. Δὲ θάθελα νὰ κάνω τὸν ἐξαμολόγο οὔτε τὸ συμβουλευτὰ: ἔπρεπε ὅμως, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά,

νὰ μὴν ἀφήσω ἀνικανοποίητη μιὰ τέτλια ὁμολογία. Πραγμῶς νὰ τὸ ρίξω στὴν πιαλιδή, αὐτὸ τὸ μισο-αστείο, μισο-σοβαρὸ ὕφος. «Ἐμ, βέβαια — τοῦ εἶπα — ὅσο τρέχεις ἀπὸ παδόγυρο σὲ παδόγυρο, αὐτὰ θὰ αἰσθάνεσαι, κι ἀκόμα χειρότερα. Τὶ θὰ γίνῃ ἂν ἀρχίσουν οἱ τύψεις; Τοῦλάχιστον, ἂν παρατοῦσες τὰ φλερτάκια καὶ τὸρίχνες στὸ αἶσθημα... Ἀλλὰ καὶ πάλι, τί νὰ σοῦ πῶ; Πολὺ ἄσκημο νὰ μπλεχτεῖ κανεὶς ἀπὸ τόσο μικρός. Δὲν ξέρω. Ἴσως νάχουν δίκιο ἐκεῖνοι ποὺ ὑπαστηρίζουν τὴν ἐγκράτεια. «Τί νὰ σοῦ πῶ; — ἀπάντησε ὁ Αἰμίλιος. — Ὅσο περνοῦν οἱ μέρες, τόσο τὸ κάθε ζήτημα μοῦ φαίνεται ὅλο καὶ πρὸ πολὺπλοκο. Μὲ κυριεύει ἡ ἀνησυχία γιὰ τὸ κάθε τί. Δὲν ξέρω τί θὰ γίνῃ, τί θὰ κάνω, πὼς θὰ τὰ βολῶ, ὅλα μοῦ φαίνονται βουνὰ καὶ θαρρῶ πὼς δὲ μπορῶ νὰ κάνω τίποτα. Τὶ παράξενες μέρες, ἀλήθεια, ποὺ ζῶ! Ὅλο συγκίνηση κι ἀβεβαιότητα». «Ἀλήθεια, Αἰμίλιε, — τὸν ρώτησα — πόσες φορές ξυρίστηκες ὡς τώρα;». «Ἐ, δυὸ — τρεῖς», ἔκανε μὲ ἀπορία. «Καλὰ, λοιπόν, ξυρίσου ἐβδομήντα τρεῖς καὶ τότε τὰ ξαναλέμε. Δὲν πὸ κατὰλαδες, λοιπόν, πὼς μπαίνεις στὴ ζωή;».

Μετάφραση: ΘΑΝΟΥ ΧΑΜΠΙΠΗ

Πάτερ ἡμῶν

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
 Ἑμεῖς δὲ μέινουμε πάνω στὴ γῇ
 Πὸν κάποιε εἶναι τόσο ὁμορφη
 Μὲ τὰ δικά της μυστήρια τῆς Νέας Ὑόρκης
 Μὲ τὰ μυστήρια τοῦ Παρισιῶν της
 Μὲ τὸ μικρὸ της κανάλι τῆς Οὔρ
 Τὰ μεγάλα της Κινέζικα τεῖχη
 Τὸ ποτάμι της τοῦ Μορλὲ
 Τὶς βλαβεῖες τοῦ Καμπὸν
 Μὲ τὸν ὠκεανὸ της τὸν Εἰρηηνικὸ
 Μὲ τὶς δυὸ της δεξαμενὲς σὶν Κεραμεικὸ
 Μὲ τὰ καλὰ της παιδιὰ καὶ τοὺς κακοὺς της πολῖτες

Μὲ ὅλα τὰ θαύματα τοῦ κόσμου
 Πὸν βρίσκονται ἐκεῖ
 Πάνω στὴ γῇ ἀπλὰ
 Νὰ προσφέρονται σὲ ὅλο τὸν κόσμο
 Διασκορπισμένα

Ν' αὐτοθαναμάζονται πὸν εἶναι τέτοια θαύματα
 Καὶ δὲν τολμοῦν νὰ τ' ὁμολογήσουν
 Σὰν τὴν ὁμορφη γυνὴ κοπέλλα πὸν δὲν τολμᾷ νὰ φανερωθεῖ
 Μὲ τὶς φοβερὲς δυστυχίες τοῦ κόσμου
 Πὸν εἶναι λεγεῶνες
 Μὲ τοὺς λεγεωνάρχους
 Καὶ τοὺς βασανιστὲς τοὺς
 Μὲ τοὺς Δασκάλους αὐτοῦ τοῦ κόσμου
 Τοὺς Δασκάλους καὶ τοὺς γεροπαλαίμαχους μαχητὲς τοὺς
 Μὲ τὶς ἐποχὲς
 Μὲ τὰ χρόνια

Μὲ τὰ ὠραῖα κορίτσια καὶ τὰ γέρικα κορμιά
 Μὲ τὴν ψάθα τῆς ἀθλιότητος νὰ σαπίζει μέσα σὸ χάλυ
 (βα τῶν κανονιῶν.

Ἀμμουδιὲς κινούμενες

Δαιμόνια καὶ θαύματα
 Ἄνεμοι καὶ Παλίρροιες
 Μακρὰ πὰ ἡ θάλασσα ἀποτραβήχτηκε
 Καὶ σὺ
 Σὰν φύκι χαϊδεμένο ἀπλὰ ἀπὸ τὸν ἄνεμο
 Στὶς ἀμμουδιὲς τοῦ κρεββατιοῦ ἀνακουνιέσαι κι ὄνει-
 (ρεύσαι
 Δαιμόνια καὶ θαύματα
 Ἄνεμοι καὶ Παλίρροιες
 Μακρὰ πὰ ἡ θάλασσα ἀποτραβήχτηκε
 Ἀλλὰ στὰ μάτια σου τὰ μισάνοιχτα
 Ἐμείναν δυὸ μικρὰ κύματα
 Δαιμόνια καὶ θαύματα
 Ἄνεμοι καὶ Παλίρροιες
 Δυὸ μικρὰ κύματα νὰ μὲ πνίγουν.

Σύμβολα και συνθήματα

Ἡ ποίηση στοὺς καιροὺς μας ὑποφέρει ἀπὸ κάποια πόλωση. Ἀλλὰ γιατί στοὺς καιροὺς μας μονάχα; Καὶ γιὰ τί εἶδους πόλωση μιλάμε; Πόλωση πρὸς τὰ σύμβολα καὶ τὶς ἰδέες πρῶτα. Σ' αὐτὰ πληρώσαμε γιὰ αἰῶνες φόρους ὑποτελείας. Ὁ κλασικισμὸς πρωτάρχισε μὲ μιὰν ἀλύγιστη ὑποχονδρία νὰ θύει σὲ ἰδέες—ταμπού. Ὁ ρομαντισμὸς ἀκολούθησε κι' ἐκεῖνος μὲ τὴ γνωστὴ διάχυση ἄλλου εἶδους ἐρωτοτροπίες σὲ φαντασιώσεις —ἀλληγορίες. Κι ὁ συμβολισμὸς —ἀρχὴ του ἦταν ἄλλωστε— παρόμοια μὲς στὰ σύμβολα. Ἔτσι ὁ ποιητὴς δὲν ἦταν παρὰ ἓνας Δὼν—Κιχῶτης τῆς ζωῆς πού σκιαμαχοῦσε μὲ ἀφηρημένες μορφές, ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα ὡς τὸν Φάουστ κι ὡς τὸν Ἴγκιταρ τοῦ Μαλαρμέ. Φυσικὰ τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰσθημάτων. γωγιότης, κάτι σὰν ἀχθοφόρος τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰσθημάτων. Ὅμως στίς μέτριες περιπτώσεις χάνονταν ἡ μεγαλωσύνη κι ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴ φυσικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ σκευή. Πέρα ἀπ' τὴ χοντροειδῆ σκοπευσιμότητα ἢ τὴ χοντροειδέστερη κραυγὴ τί κατάφερε ὁ δικὸς μας Παλαιμάς ἢ ὁ Καζαντζάκης;

Λοιπὸν θὰ νόμιζε καθένας πὼς μὲ τὴ νέα ποίηση ὁ ποιητὴς θὰ ἐφέυγε καὶ τὴν πόλωση. Ὅχι κυνῆγι μεγαλωσύνης καὶ οὐσιαστικότητος, ἀλλὰ μικρότερη, ἀληθινώτερη φωνή. Ὁ ὑπερρεαλισμὸς σ' αὐτὴ τὴ μετριοπαθεῖ ἀξίωση τὰ θυσίασε ὅλοι, ἀκόμη καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του. Κατηγορήθηκε τότε γιὰ αὐταματικὸς καὶ παρανοϊκὸς παρεῖσακτος. Ἡ ἐπόμενη φάση ἄμως χαρακτηρίζεται γιὰ μιὰ ἀναδίπλωση πρὸς τὶς «μυθικὲς» οὐσίες καὶ πραγματικότητες. Νάταν οἱ ἔρριζες καταβολὲς τοῦ παρελθόντος; Ἡ νῆαν ἓνα σκαλοπάτι γιὰ μιὰ κορύφωση καὶ τοῦ μοντέρνου πνεύματος;

Πάντως ἡ πόλωση ξανάχισε μὲ μιὰν ἄλλη δριμύτητα ἢ ἀκαταστασία στίς μέρες μας. Χτὲς ἀκόμη ὁ Ρίλκε θυσιάστηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ υπερβατικοῦ μύθου. Ὁ Ἐλιοτ στὴ μεταφυσικὴ τοῦ ἀδιεξόδου τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Πάουντ στίς φθαρμένες μάσκες τοῦ ἐπρουσκικοῦ κάλλους. Ὁ Γιεσένιν σὲ ἀγλαΐσματα το φυσικοῦ κόμου. Καὶ πρὸ δῶ μὲς ἀπ' τὰ ματογυάλια τοῦ μύθου μᾶς ἐρευνᾷ ὁ ὑπαρξισμὸς. Δὲν πρόκειται μόνον γιὰ τὸν Κοιμὸ καὶ γιὰ τὸ παρσμήτι σὲ σύγχρονη κόπια τοῦ Σισύφου του. Ὁ «δημιουργικὸς» —καὶ ὄχι ὁ φιλόσοφος— Σάφτρ τὴν ἴδια μυθικὴ ἀναπαραγωγὴ ἀποτολμά. Ὁ χειρισμὸς εἶναι ἀλληγορικὸς τοῦλάχιστον στὸ «Κελευσμένων τῶν θυρῶν» καὶ

στὸ «Ὁ κύβος ἐρρίφθη». Τὸ πράγμα φαίνεται ἀκόμα καὶ σ' ἄλλες μορφές τέχνης. Γιὰ παράδειγμα: «Ὁ γέρος καὶ ἡ θάλασσα» τοῦ Χεμινγκουέι καὶ ἡ «Γλυκεῖα ζωὴ» τοῦ Φελλίνι. Κάπως ἔτσι ἐργάστηκε καὶ σ' ἐμᾶς ὁ Σεφέρης (ζωοδότηση τοῦ ἱστορικοῦ μύθου) καθὼς καὶ ὁ Ἐλύτης (μυθοποίηση τῆς νεοελληνικῆς φύσης καὶ ζωῆς). Καὶ πρόκειται γιὰ τὶς καλύτερες περιπτώσεις, γιὰ ἀληθινὰ κατορθώματα χωρὶς σιρόπια καὶ ξηρὲς «καρώνες».

Καὶ τώρα στοὺς μεταπολεμικοὺς καιροὺς ἡ μοντέρνα πόλωση ἀκολουθεῖ μιὰν ἄλλη διαδικασίαν. Ἄν τὴν ὀνομάσουμε πόλωση προορισμοῦ δὲν πέφταμε ἔξω. Προορισμοῦ μεταφυσικοῦ ἢ κοινωνικοῦ, ἰδεολογικοῦ ἢ πολιτικοῦ, ἐκεῖ βρίσκεται ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τῆς. Φυσικὰ πλεονάζει σ' αὐτὴ τὴν ἀστάθμητη καὶ ἀστάθμητη συνάμα ἐποχὴ ἡ ἀποσκίρτηση. Μιὰ ἀποσκίρτηση ὅμως πρὸς τὴν «εἰδική» ἀτομικὴ περιπέτεια χωρὶς μιὰν ἀνάλογη χειροφύληση. Ἀπειρα σκόρπια ρυάκια πρὸς τὰ ἐξογκωμένα ἐσωτερικὰ δράματα κι ἀπὸ κεῖ ἐξαπμίσσεις πρὸς τὴν ὑποστασιακὴ τάχα διάσωση τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ μ' αὐτοὺς προπαντὸς στράπατασιρίστηκε ἡ λαγερὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου σπινώθηκε ἀπὸ τοὺς κλοιθυρισμοὺς ἢ τὶς ἀσέλγειες τῶν ὑποκειμένων.

Ἀλλὰ μήπως πρὸ πολλὰ κατορθώσαμε μὲ τὴν στάση τοῦ, ἐναντίου ἔστω, προορισμοῦ; Κοντὰ στὴ ποίηση τῶν συμβόλων προσθέσαμε τώρα καὶ μιὰ ποίηση συνθημάτων. Πού κάποτε ἦταν αἰσιόδοξη πίστη, ἔγινε ἀργότερα μισαλλοδοξία μὲς στὴν καταδρομὴ τῶν καιρῶν καὶ πηγαίνει νὰ καταλῇ σὲ ὑποπτη στάση μαζοχισμοῦ. Πού μεθερμηνεύεται: πάσχει ἡ ψυχικὴ ἢ κοινωνικὴ μας ὑπόσταση. Συνθηματικὲς φωνὲς πού μπερδεύονται μὲ τὶς ἄλλες στὴν ἴδια σύγχυση καὶ παροφωσία. Σὰ νὰ χωριστήκαμε σὲ στρατιὰ καταδικασμένων (ἀπὸ τί; ἀπὸ ποιά νέμεση;) καὶ καταδιωχόμενων (ἀπ' ὅλες τὶς ἐξουσίες!). Ὁ Τόμπη κατὰ ἔξοχον γιὰ τὰ «ποταμικά» μάλιστα σύμβολα πού τὰ θεωρεῖ κι ὅλας ἀναπόφευκτες λαβὲς γιὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ κάτω ἀπ' τοὺς ὀρσιματισμοὺς τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ μᾶς δίδαξε γιὰ τὴν καταστραφικὴ δύναμη τῶν συνθημάτων ὁ Καϊστλερ.

Γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ὁ νεώτερος:

Δὲν ἔχω γράφει ποιήματα
μέσα σὲ κορότους
μέσα σὲ κορότους
κύλησε ἡ ζωὴ μου.

‘Ο Φόβος

Χίλια χρόνια νά ζήσω, δὲ θά τὴν ξεχάσω ποτὲ ‘κεῖνη τὴ βραδυά. Φτάνει νά σοῦ, πῶς ὅσο φοβήθηκα τότε, δὲν ξαναφοβήθηκα ποτὲ μέχρι σήμερα — τριάντα τόσο χρονῶν ἄντρας. Κι’ εἶναι γιατί καμιά ἄλλη φορὰ δὲν ξαναβρέθηκα τόσο κοντὰ στὸν κίνδυνο ὅσο ‘ἐκεῖνη τὴ βραδυά πού βρόντηξαν ἀπανωτὲς οἱ μπιστολιές, λίγο πιὸ κάτω ἀπ’ τὸ σπίτι μας...

... Κεῖνο τὸν καιρὸ μ’ ἄρесе νά κάθομαι στὸ πεζουλάκι τῆς αὐλῆς μας, ιδίως τὰ βράδια. Μ’ ἄρесе νά κοιτάω ἀπὸ ‘κεῖ, πέρα, τὴ μακρινὴ βουνοπλαγιὰ πού ἀλλάζε χρώματα ὅταν βασίλευε ὁ ἥλιος...

‘Απὸ τὴν ‘Αννα ἔμαθα πῶς τὸ πρόσωπό μου ἐκεῖνη τὴν ὥρα, γινόταν ἀλλοιώτικο, ἔφεγγε, λέει... Μοῦ τὸ εἶπε ἓνα βράδυ χαμογελώντας. ‘Η ‘Αννα εἶχε μαντέψει τὸ μυστικό μου. Κι’ ἐγὼ — τί νάκανα; — τῆς μίλησα γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὰ χρώματα...

Κάτι θά βροῖσκαμε νά λέμε μὲ τὴν ‘Αννα ἐκεῖνες τὶς ὥρες. Τὴ συζήτηση τὴν ἀρχίζε πάντα αὐτὴ, γιατί ἔνιωθε κάπως σὰν ἔνοχη, μιὰ καὶ δὲ μ’ ἄφηνε νά βγαίνω ἔξω τὰ βράδια, γιατί φοβόταν πολὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ...

‘Ἐκανε, λοιπόν, στὰ γρήγορα τὶς δουλειές της, μὲς στὸ σπίτι, ἐρχόταν κοντά μου, καὶ μοῦ ἔπιανε τὴν κουβέντα γιὰ νά μὴν πλήττω ὅπως νόμιζε. Πότε-πότε ἐρχόταν κοντά μας κι ὁ ‘Αλέξης. Γκορίνιαζε γιὰ λίγο πού δὲν τὸν ἀφήναμε νά βγεῖ κι ἐκεῖνος ἔξω, κι ἀπογοητευμένος ξανάμπαινε στὸ σπίτι, κι ἔπερτε στὸ ξεχαρβαλωμένο ντιβάνι του μὲ κάνα βιβλίο στὸ χέρι.

‘Η ‘Αννα δὲν πίστευε πῶς, ἀντίθετα, ἔνιωθα πολὺ ἄνετα, καὶ προσπαθοῦσε νά μὴ μ’ ἀφήνει γιὰ πολλὴ ὥρα μόνο. ‘Ἐπαιρνε κάνα παληποικιάμισο, δικό μου ἢ τοῦ ‘Αλέξη, κλωστή καὶ βελόνα καὶ καθόταν κοντά μου. Κι ἐγὼ, μαντεύοντας τὶς σκέψεις της, τὴν κοίταξα χαμογελώντας.

‘Αν πάλι ἔμπλεκε μὲ τὶς δουλειές της, ἔβγαине καὶ μὲ παρακαλοῦσε νά πηγαινα ὡς τὸ γέρο — Στέφανο, τὸ γείτονά μας, πού, τὴν ἴδια ὥρα, καθόταν, ‘κεῖ στὸ πέτρινο σκαλοπάτι τοῦ σπιτιοῦ του, στὴν ἴδια πάντα θέση, μ’ ἀναγερό τὸ σῶμα του, σάμ-

πὼς ξεροζιζαμένο δέντρο, καὶ σκεφτόταν τὰ δικὰ του: περασμένα καὶ μελλούμενα...

Τὶς ὥρες πού ἔμεινα ἐντελῶς μόνος, κοιτοῦσα τὸν κόσμο πού περνοῦσε σέρνοντας τὰ πόδια του μπρὸς στὸ νερὸ δρομάκι τοῦ σπιτιοῦ μας, καὶ σκεφτόμουν ἓνα σωρὸ πράγματα.

Κεῖνη τὴ βραδυά δὲν εἶχα διάθεση γιὰ τίποτα. ‘Ίσως γιατί ἦταν ὅλα γκρίζα καὶ θαμπά. ‘Ο μολυβόχρωμος οὐρανὸς ἀκομποῦσε πάνω στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, στὶς κορφές τῶν δέντρων, στὰ σύματα, καὶ σκέπαζε πέρα τὴν ὁμορφὴ βουνοπλαγιὰ πού πάνω της ξεκούραζα τὰ μάτια μου. ‘Ας εἶναι. Μὲ τὸ ἓνα, μὲ τὸ ἄλλο, ἡ ὥρα πέρασε, κι ἡ ‘Αννα, κάποτε, μὲ φώναξε γιὰ φαγητό...

... Μόλις εἶχαμε φάει. ‘Η ‘Αννα εἶχε πάει τὰ πιάτα στὴν κουζίνα, καὶ ‘κεῖνη τὴν ὥρα σήκωνε τὸ τραπεζομάντηλο ἀπ’ τὸ τραπέζι. ‘Ακουσε τὶς μπιστολιές καὶ τὰ χέρια της τινάχτηκαν ἀπτόμα, σὰ νάπιανε ρεῦμα. ‘Ἐβαλε τὶς φωνές τρομαγμένη, σφίγγοντας στὴν ἀγκυλιά της τὸ τραπεζομάντηλο, λὲς κι ἦταν κάτι πού, μὲ κανέναν τρόπο, δὲν εἶθελε ν’ ἀποχωριστεῖ.

‘Ο ‘Αλέξης, πού πάντα μεγαλοποιοῦσε τὰ πράγματα σὲ κάτι τέτοιες στιγμές, κάτι πῆγε νά πεῖ, μὰ τὸν πρόλαβα, δείχνοντας του μὲ τὰ μάτια μου τὴν ‘Αννα. Κούνησε τὸ κεφάλι του — σὰ νάλεγε: κατὰλαβα — κι’ εἶπε χαμογελώντας:

— Βάσω στοίχημα πῶς θάπεσε τὸ ὑπόστεγο μὲ τοὺς τσίγκους, ἀπ’ τὸ φουρνάδικο τοῦ κυρ ‘Αρίστου... ‘Ἦταν ἔτοιμο, σὰς λέω, νά σωριαστεῖ... ‘Ε, οὐ, πλάκα ποῦχω νά κάω αὐτοῦ τοῦ κυρ ‘Αρίστου..., κι ἔκαν’ ἔτσι μιὰ τὰ μούτρα τοῦ — πῶς ἀπ’ τὴν ‘Αννα — σὰ νάλεγε πῶς ἔβρισκε κι ὁ ἴδιος γελοῖα τὰ λόγια του.

Μὰ ἡ ‘Αννα δὲν ἦταν μωρό. Στεκόταν ἔτσι δά, ἐντελῶς ἀκίνητη, κι ἀφουγκραζόταν τὶς φοβισμένες φωνές πού ἀκούγονταν πιά ἀπὸ παντοῦ, τὶς πόρτες καὶ τὰ παραθυρόφυλλα πού βροντοχτυποῦσαν στὴ γειτονιά, κι αὐτοὺς πού τρέχανε στοὺς δρόμους...

‘Ο ‘Αλέξης μὲ κοίταξε. Κάθισε σὲ μιὰ καρέκλα, ἀκούμπησε τὸν ἀγκῶνα του στὸ τραπέζι πού βρισκόταν μπροστά του, ἔβαλε τὸ σουβλερὸ σαγόνι του μὲς στὴ φούχτα του, καὶ μοῦ ἔδειξε τὴν ‘Αννα. ‘Τότερα σηκώθηκε:

— Πρέπει νά δοῦμε τί συμβαίνει..., εἶπε κι ἄνοιξε τὴν πόρτα. Βάλαμε τὶς φωνές, μὰ ‘κεῖνος βρισκόταν κίολας στὸ δρόμο καὶ μᾶς φώναζε:

—'Ως τὴ γωνιά τοῦ κυρ Γρηγόρη θὰ πάω... Πάρτε... Θὰ γυρίσω γρήγορα...

Ἐσκυψε τὸ κεφάλι της ἡ Ἄννα. Τὴν ἔπιασα ἀπ' τοὺς ὤμους:

—Θὰ γυρίσει, Ἄννα...

Τὴ χάδευα, τῆς μίλουσα. Δὲ μοῦ ἀπαντοῦσε, λὲς καὶ σταμάτησε νὰ σκέφτεται, νὰ μιλάει. Στεκόταν ἀκίνητη, σάμωτος μαρμαρωμένη. Μοῦ φάνηκε πὺς δὲ θὰ κουνιόταν ποτὲ πιά ἀπ' τὴ θέσῃ της, καὶ εἶπα χωρὶς νὰ καταλάβω:

—Ἄννα, φέρε μου, σὲ παρακαλῶ, ἕνα ποτήρι νερό...

Κίνησε σὰν ὑπνωτισμένη γιὰ τὴν κουζίνα, μ' ἀμέσως ἔστριψε. Κοιτάξαμε κι οἱ δύο μας πρὸς τὴν πόρτα. Ὁ Ἀλέξης ἔμπαινε, κίτρινος σὰν τὸ φλουρί.

—Λοιπόν;

Μᾶς ἀπάντησε ξερά:

—Σκοτώσανε δυὸ γερμανοὺς, στὴ γωνιά τοῦ κάτω δρόμου, μπρὸς στὸ φωτογραφεῖο τοῦ Δημήτρη...

—Θέ μου!..., ἔκανε ἡ Ἄννα καὶ σωριάστηκε σὲ μιὰ καρέκλα. Τρέξαμε κοντὰ της...

... Τρομάξαμε νὰ τὴ συνεφέρουμε... Κι ὡστόσο ἀκόμα ἦταν στὰ χάλια της. Τὰ μάτια της ἔχασαν τὴ γαλαζωπὴ ἀπόχρωσή τους, ἔδειχναν γκριζὰ, σκοτεινὰ ἀπ' τὸ φόβο. Μιὰ φλεβίτσα στὸ μέτωπό της χτυποῦσε δυνατὰ, σὰ νὰθελε νὰ σπάσει... Μᾶς κοιτοῦσε φοβισμένα κι ὁλοένα μουρμουροῖσε:

—Τώρα πού θάρθουν, Θέ μου, τί θὰ γίνουμε;

—ἤσυχασε, Ἄννα... Κι ἄσε πιά αὐτὸ τὸ κουρέλι ἀπ' τὰ χέρια σου..., ἔκαμε ὁ Ἀλέξης καὶ τῆς πῆρε τὸ τραπεζιμάντηλο...

Σκεφτόμουν ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, καὶ δὲν ἔβρισκα τίποτα νὰ τῆς πῶ. Πότε-πότε τῆς χαμαγελοῦσα. Μὰ 'κείνη καταλάβαινε πὺς τὸ χαμόγελό μου ἦταν ψεύτικο, κι ἀνησυχοῦσε περισσότερο...

Ὁ Ἀλέξης ἔκοβε βόλτες ἀπανωτὲς μέσα στὴν κάμαρη, κι ὅλο ἔλεγε κάτι πού κι ὁ ἴδιος δὲν τὸ πίστευε:

—Νὰ δεῖς πού δὲ θὰ ρθοῦνε, Ἄννα... Θὰ τὸ δεῖς...

Μὰ ἡ Ἄννα δὲν εἶθελε τίποτα ν' ἀκούσει. Τίποτε δὲν πίστευε...

... Σ' ὅλη τὴ γειτονιά ἀπλωνόταν μιὰ βουδαμάρα πού σὲ φόβιζε. Δὲν ἀκουγόταν τίποτα. Οἱ ἄνθρωποι κλεισμένοι στὰ σπιτία τους, περιμέναν τὴν μπόρα, πού δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσει...

—Γιὰ προσέξτε!..., εἶπε μιὰ στιγμὴ ἡ Ἄννα: Ἀκούγεται κάτι πού δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω...

Ἀφουγκραστήκαμε. Ἀπὸ μακριὰ ἀκουγόταν ἕνας παράξενος θόρυβος.

—Εἶναι τ' αὐτοκίνητά τους —εἶπε ὁ Ἀλέξης— οἱ μηχανές τους κάνουν ἔτσι...

Σωπάσαμε γιὰ νὰ ξανακούσουμε. Ὁ θόρυβος τῶν μηχανῶν πού πλησίαζαν ἀκούστηκε καθαρά.. Μιὰ κρυάδα ἄρχισε νὰ ξαπλώνει σ' ὅλο μου τὸ κορμί... Ὅσῳ προσπάθουσα νὰ φαινομαι ψύχραιμος, γιατί ἡ Ἄννα, κάθε τόσο, παρατηροῦσε τὸ πρόσωπό μου...

... Καὶ τ' αὐτοκίνητά τους ἔφτασαν τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο. Χώθηκαν ἀγκομαχώντας μες στὰ στενὰ δρομάκια τῆς γειτονιάς, φρενάρησαν ἀπτότομα, κι ἔσβησαν τὶς μηχανές τους... Τὰ βαριά βήματά τους ἀκούστηκαν σὲ λίγο σ' ὅλους τοὺς δρόμους... Κι ὕστερα ἄσπρηναν οἱ λάμπες τῶν πυροβολισμῶν τους, π' ἀκούστηκαν ἀπανωτοὶ μέσα στὴ νύχτα, κι ἀναστατώνανε τὴ γειτονιά καὶ τὴν ψυχὴ μας... Ὁ Ἀλέξης εἶπε:

—Μπλόκο!...

Κι ἡ Ἄννα ἄρχισε τὰ κλάματα...

... Βήματα... Βροντήματα στὶς πόρτες... Φωνές... Κλάματα καὶ πυροβολισμοὶ ἀκούγονταν ἀπὸ παντοῦ... Ζαρώσαμε ἀμήλητο στὶς θέσεις μας... Ἡ Ἄννα καθισμένη στὴν καρέκλα τῆς ἴσιας συνέχεια τὸ φουστάνι της πάνω ἀπ' τὰ γόνατά της πού ἔτρεμαν... Ὁ Ἀλέξης ἔπαυε πιά νὰ μιλάει, μὰ μάντενα τὶς σκέψεις του ἀπ' τὶς κινήσεις του. Ὁχρὸς, μὲ βλέμμα γιομάτο ἀπορία, ἔφτυνε, κάθε τόσο, τὰ δάχτυλα τοῦ χειοῦ του, λὲς κι ἐτοιμαζόταν νὰ γυρίσει μιὰ σελίδα ἐνὸς βιβλίου ἢ νὰ μετρήσει ἕνα μάτσο λεφτά. Πότε-πότε πετιόταν ἀπάνω, στεκόταν ἀκίνητος, σὰν ἀγαλλία, κι ἀφουγκραζόταν. Ὑστερὰ ξανακαθόταν στὴν καρέκλα του, κρεμοῦσε τὰ χέρια του ἀνάμεσα στὰ πόδια του, καὶ κοιτοῦσε τὸ πάτωμα συλλογισμένος...

Κι οἱ σφαῖρες ἔξω λέφτανε βορχή...

... Τὰ βαριά βήματά τους ἀκούστηκαν γιὰ μιὰ στιγμὴ, μπρὸς στὸ στενὸ δρομάκι τοῦ σπιτιοῦ μας, μόλις δυὸ βήματα μακριὰ ἀπ' τὴν πόρτα μας... Μᾶς πλησίαζαν... Τοὺς περιμέναμε... Κοιταχτήκαμε στὰ μάτια... Καὶ ἔαφνου:

—Τὰ... τὰ... τὰ...

Χτυπήματα στην πόρτα μας...

Ἡ Ἄννα ἄφωνα πετάχτηκε ὀπάνω... Μοῦ ἔπιασε τὰ χέρια κι ἔνωσα τὰ νύχια τῆς νὰ μπήγουντα βαθειὰ μὲς στὶς παλάμες μου... Ὁ Ἀλέξης σπρώχθηκε καὶ μὲ ρώτησε μὲ τὰ μάτια του... Ἀγκάλιασα τὴν Ἄννα:

—Ἀνοιξε τὴν πόρτα, Ἀλέξη..., εἶπα.

Κι ὁ Ἀλέξης ἄνοιξε...

Μιά μαύρη γάτα μ' ἓνα κονσερβοκούτι περασμένο στὸ κεφάλι τῆς, στεκόταν ἀκίνητη στὴν πόρτα... Τὸ μυαλό μας, σταματημένο ἀπ' τὸ φόβο, δὲ δούλευε... Δὲν καταλάβαμε πὼς τόχει βάλεϊ ἐκεῖ νὰ φάει, νὰ γλείφει κάτι, καὶ δὲν μπορούσε πιά, ἢ ἔρημ, νὰ τὸ βγάλει... Κι ἄξαφνα μιὰ βροντερὴ ριπή, ἔξω ἀπ' τὸ δρόμο, μᾶς συνέφερε. Πῆρα στὰ χέρια μου τὴ γάτα, κι ἔκλεισα πίσω μου τὴν πόρτα... Ἡ Ἄννα σωριάστηκε στὴν καρδέλλα τῆς κι ἔβαλε τὰ κλάματα. Σκούνηξα τὸν Ἀλέξη καὶ ξανατρέξαμε κοντὰ τῆς...

... Οἱ πυροβολισμοί, σιγά-σιγά, καταλαγιάσανε...

Κοίταξα τὸ ρολόι μου: Δώδεκα καὶ πέντε...

Τ' αὐτοκίνητά τους, φορτωμένα μ' ἀνθρώπους ποὺ κλαίγανε μὲς στὴ νύχτα, ἔφρευαν, βουίζοντας, τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο...

—Φεύγουν!..., εἶπε ὁ Ἀλέξης σιγανά...

Κι ἡ Ἄννα κοιτώντας μας παράξενα, σὰν νᾶχε χρόνια νὰ μᾶς δεῖ, ξανάρχισε τὰ κλάματα... Μαντεύεις πιά τί σκέφτηκε...

—Ἄσπην νὰ κλάφει —εἶπα στὸν Ἀλέξη ποὺ κάτι πῆγε νὰ τῆς πεῖ— Ἄσπην νὰ ξεθυμάνει...

Ἰχάιδεψα τὴ γατούλα ποὺ μὲ κοιτοῦσε μὲς στὰ μάτια:

—Καὶ σὺ —τῆς εἶπα δείχνοντάς τὸ κονσερβοκούτι ποὺ τράμαξα νὰ τὸ βγάλω ἀπ' τὸ κεφάλι τῆς— μὴν ξαναφάξεις πιά νὰ βοεῖς φαί, μέσα σὲ τέτοια πράγματα...

Ῥώτερά τῆς ἄνοιξα τὴν πόρτα... Μὲ κοίταξε γιὰ μιὰ στιγμή κατὰματα, καὶ γλείφοντας τὰ χεῖλιά τῆς, χάθηκε μέσα στὸ σκοτάδι...

Στάθηκα γιὰ λίγο στὴν πόρτα. Ἀφουγκράστικα. Ῥέξω, καὶ πέρα, ἡσυχία... Μιά ἡσυχία ποὺ, ἀπὸ τότε, δὲν τὴν ξανάκοψαν πιά οἱ πυροβολισμοὶ καὶ τὰ βαριά βήματά τους...

Δυὸ γυναῖκες

Τὰ σιῆθι τῆς νέγρας ὅπως ἡ παράκληση
τὸ ἡλιακὸ σῶμα ταλανίζουν.

Προσεύχονται οἱ κοκκινωπὲς
ἀνοιγμένες οἱ μαλακὲς παλάμες τῆς
ὅμως αὐτὸς ὁ διαμελισμὸς θὰ διαρκέσει.

Μέσα στὰ σίδερά μας εἶν' ὁ ἔρωτας.

Κι' ὅταν φεύγει ἀπ' τὸν ἀνάλαφρο κῆπο ἡ λευκὴ

ἄλλα εἶναι τὰ σιῆθι τῆς
βαπτισμένα σὲ πνοὲς μικρῶν ὀνείρων—

ὦ εὐθραυστὴ βροχή—

καὶ μιὰ θέληση διαποτίζει τὰ μέλη τῆς

ἐνῶ ἡ τολμηρὴ σελήνη

χύνει τὸν ἄργυρο.

Τὸ ἄφθαρτο ξύλο

Ὁ σταυρὸς εἶναι δυὸ ἐπιθυμίες.

Ἡ μιὰ ἐπιθυμία ποὺ ἐρωτεύτηκε τὰ οὐράνια
σμίγει καὶ σταυροῦνται μὲ τὴν ἐπιθυμία
καθὼς διασχίζει τὴ γῆ.

Κι' ὁ Χριστὸς εἶναι φιλικὰ ἐσταυρωμένος.

Ἀσμάτιο

Μικρὴ γυναῖκα βλέποντας τὴ συμφορὰ
ἔχουν μεθύσει τὰ μέλη σου ἀπὸ ἔρωτα
ποὺ θύεται ἀγνόητος ἀνίκου σι' ἄστρα.
Κι' ἐγὼ θὰ μείνω μιὰ βρώμικη προσευχὴ
μὲ κούσταλλα χρωματιστὰ
ψηλὰ χαμένος.

Λίγο ἐγκώμιο γιὰ τὸ τρίτονι

Τὸ ἄκουσα νὰ σκίξει ἀθέατο
 μὲ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Θεοῦ διδαγμένη σὺ ἀκέραιο
 τὰ βοάδυνα τῆς Ἀθήνας χρωματισμένα ὡς τὸν ἄερα
 σιτὴν ἐσχάρα ποὺ κρύβει τὴν ἀληθινὴ ὄψη τῶν μαγαζιῶν
 ἄκουσα τὸ τριζόνι νὰ διδάσκει τὴ μοναξιά μας
 μέσ' σιτὴν ὁδὸ Σταδίου συντριμμένο
 ἀπ' τοὺς ἤχους τῆς ὕλης ἀλλ' ἀκίνητο.
 Δὲν ἔχει μέλλον
 ἢ σταδιοδρομία μονάχα τῆς φωνῆς του
 δὲν ἔχει μέριμνα τὸ ἀγαθὸ τριζόνι.
 Ὅμως
 ξεγράφεται σιτὴ μεγάλη πολιτεία
 τραγουδώντας λυπηρὰ
 καὶ ὁ μισθὸς θὰ τοῦ δοθεῖ σὶα οὐράνια.

Τὰ αἵματα τῆς νύχτας

Κρούει ὁ Θεὸς τὴν ἄσπρα τῆς βροχῆς κάθε χειμῶνα
 τὰ φῶτα κρέμονται τῆς πόλεως λευκὰ
 χωρὶς τὴ γνῶση τοῦ νεροῦ καὶ πάλι
 καθὼς ἀνάμεσα οὐρανίων καὶ γῆς
 εἶναι ὁ δρόμος τῆς ἀγάπης.
 Τρέχουν ἀπ' τὶς ὑδρορροές τὰ αἵματα τῆς ἡλεκτρικῆς νύχτας
 ὡς κάτω σιτὴν ἄσφαλτο καὶ βάρουν ὁδνηρὰ—
 μαζί μὲ τὴ βροχὴ κατεβαίνουν καὶ τὴν ἀνωότητα.
 Δημονημένα παιδιὰ τότε κοιμῶνται
 θιαν γάνεται ἡ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων μέσ' στοὺς κεραυνοὺς
 ποὺ ἀκούγονται ἀπ' τὴ θεομὴ τους κλίνη τόσο μακριά...
 Στὰ δίκτυα ὅμως τῆς νεροσυρμῆς
 αἰχμαλώτος ἐγὼ εἶμαι
 κυττάζοντας τὰ αἵματα μονάχος
 τὴν παράλογη ἐκποση τῆς καρδιάς μου
 ξευνώντας μὲ τὸ νερό.

Χίλιες φορὲς ἀλλάζει ἡ ὄραση τοῦ ταπεινοῦ
 βλέπει τὶς κορσίδες ὅπου ἀγγίζουν
 τρυφερὰ τὰ αἵματωμένα τους μέλη
 καὶ ταξιδεύουν ἕνα ὄνειρο θανάσιμο
 μέσ' σὶο κόκκινο.
 Χωρὶς ἐνάντιο νόημα ὀδυνᾶσαι Κύριε
 τοῦ σκοταδιοῦ οἱ τροχοὶ σὲ βασανίζουν.
 Ὅλα σὲ ὀδηγοῦν σιτὴν ἄλλη θάλασσα μὲ τ' ἄσπρα
 οἱ καταβροχθίσαις τοῦ γαλάζιου σὲ μαγεύουν
 τὸ μεγάλο ἄγνωστο νερὸ δείχνοντας
 τὶς ἄγνωστες σταγόνες τῶν ἀγγέλων
 καὶ τὸ φεγγάρι ἀραχμάτιο
 σιτὴ μὲθ' αἰθρία τοῦ χειμῶνα.
 Οἱ πόνοι βασιλεύουν ὡς τὴ χαρὰν γῆ
 ἐκεῖ σὲ κερδίζουν τ' ἀφθάρτα πουλιὰ
 κι' ἡ δόξα τῶν ἀδῶν φυλλαμμάτων.
 Ἀναστενάζουν σήμαντρα σὶς μακρινὲς ἐκκλησίες
 κι' ἀνοίγουν τὴν ἐξουσιαστικὴ ποῦτα...
 Ὡραία σιωπὴ θύρα τῆς χαρᾶς ἀνέγγιχτης
 καὶ τὰ μεγάλα χέρια τῆς νοσταλγίας
 ὅπως ἀπλώνονται σὶς δυνάμεις τοῦ ἔρωτα
 σὰν τὸ παιδὶ ἀγιασμένου
 ἔξω ἀπ' τὴ νύχτα
 πρὸς τὸν ἥλιο τῆς Ἀπριλῆς ὑψωμένα.

Ἐγὼ ὑπάρχω

Κάτω ἀπ' τὴν κρυφὴ αἰχμαλωσία τ' οὐρανοῦ
 εἶμαι ὁ ταμίας τῆς τύχης μου.
 Φίλος τοῦ νεροῦ ἀνωθεν
 κι' ὁ οὐρανὸς
 συνάλλαγμα τῆς ταπεινότητος.

Τὰ Λέλοβα

Με κυνηγούν οι λύπες μου τις χειμερινές ώρες. Χάνω το πρόσωπο του ήλιου πίσω από γκρίζο συννεφένιο φερτζέ, διαπερνούν άκαστάπαυστα πυρωμένες οιγωνιώδεις φλόγες της άστρωπής το κορμί μου και βυθίζεται στη σιωπή. Ο βορράς κομίζει όγκους νερού μουσκεύει τις θολωμένες γραμμές του όρίζοντα κι' άπειλεί φτωχό αλήτη το σπουργίτι και τις βαρειές σκέψεις του, κύκλους σιωπηλούς κι' άργόσυρτους μέσ' στην όμίχλη. Τά πάντα περνούν δίπλα μου και μ' άγγίζουν. Οι γυμνές λεύκες, το σκαμμένο χώμα, ή κοιμπουριαστή ράχη της ποταφιάδας του Τομάρου που ξεψυχάει κατά το Νότο, τα νοτισμένα χαλίκια, οι ανθρώπινες ύπάρξεις στους στενούς δρόμους και τα καλύτερμία. Όλος ό χώρος γύρα μου δυο πελώρια γκρίζα μάτια δακρύβρεχτα σιωπηλά και γαλήνια σαν τη σεπτή μορφή της Παναγίας της Καστριώτισσας που μου στέλλει έξαυλωμένη τη σιλουέτα της άπ' το βάθος και μια ύποψια λιθανιού χωμένη στού σύννεφου τον όγκο.

Κυκλώπεια τά τείχη του Έλεου ύψωσαν εκεί κάποτε σκοτεινό όγκο το άνάστημά τους, έρριξαν ύγρη τη σκιά τους πίσω από το βράχο και σώπασαν άνάμεσα στα πουργάρια και τις μηλοκοκίες. Η έυθήτα της Άνδρομάχης διέγραψε άπολό κύκλο στον άέρα και χάθηκε σε κάποια βαρεία πόρτα, άφίνοντας πίσω της κληρονόμο τον μικρό Καστρίνο να βαφτίσει με τόνμά του το όχυρό.

Ήρθαν άγριες οι έλιές και ρίζωσαν πάνω στους τραχείς βράχους. Γέμισε ό τόπος άσημένια φύλλα και έρημιά, έδω που υπάρχουν σήμερα τά Λέλοβα. Κάποτε ό χρόνος έσπειρε λίγους ανθρώπους στην τύχη, φύσηξε άέρα ζωογόνο στα τραχεία μέτωπα και περίμενε, μετρώντας τις ώρες του μονότονου. Άκούστηκαν φανές, να λένε τη δική τους πρσσευχή μέσ' στον πυκνό λόγγο. Οίμωγες και θρήνοι στις ρεματιές όταν οι Ρωμαίοι άπλωσαν φόβο και τράμο παίρνοντας έκδίκηση για τις έκστρατείες του Πύρρου. Ύψωσαν ώχρό το πρόσωπο οι επίξησαντες στον ούρανό, τέντωσαν τις παλάμες βουβοί προς τον ήλιο και ξανάσκυψαν στη γή, όλο παράπονο και πίκρα. Έκείνος καθρεφτίστηκε στ' άσημένια φύλλα της έλιάς κι' άπέμεινε να κοιτάζει την αιώνια φθορά και γέννηση του κόσμου.

Ός που ήρθαν οι Βούλγαροι, φορτωμένοι την έπιστήμη του πολέμου, ποτάμια όλέθρου άπ' το βορρά κι' έδιωξαν τους έγχώριους

άπ' τα καλά τους. Περίμενε ό σκλάβος ύπομονετικά, άποτραβηγμένος στο Καστρί, να διώξει ή Μοίρα τον πορείσασκτο. Έμεινε ό Βυζαντινός ναός της Παναγίας, να θυμίζει πολιές έπιδρομές και φόβους.

Τούτες τις ώρες το σύννεφο θαμπά τυλίγοντάς τον, μου τον χαρίζει άκέραιο και ξεκαμμένο άπό τη γή, αιώρούμενο σύμβολο μιάς έποχής φορτωμένης μυστικισμό και πολέμους.

Τά πάντα δίπλα μου και μακριά μου ύγρὰ και λιπα μέσ' στους χειμερινούς βραχίονες και το Δεκεμβριανό άπόγευμα. Κλαίει ό σπουργίτης πειναλός, γλιστρούν οι ξεροπόταιμοι τους ύγρους εύχθνες τους κάτω άπ' τις γέφυρες, άνυπόμονα ζητώντας θάλασσα κατά το Νότο, πέφτει έξαντλημένο και το τελευταίο φύλλο, κατακυλώντας στη μουσκευμένη φλούδα του δέντρου.

Ο κύκλος της ζωής ένας ρυθμός μονότονος τούτη την έποχή.

Στις άκρες των δρομίσκων μια σειρά σκιές οι γριές, άργοςέρονται βραδιάτικα για τον έσπερινό στην έκκλησία της Παναγίας της Λαμποθίτισσας, με τις κάνιστρες ταλαντευόμενες στις γηραιές μισοχάλες τους, σεβάσιμες μέσ' στην άσκητική χλωμάδα και το μαύρο ντύσιμο. Στέλλει λεπτιές άνταύγειες το ούράνιο τόσο και τις τυλίγει, κινούμενες βυζαντινές άγιογραφίες στη στροφή του δρόμου.

Χάνονται στις πόρτες τ' άγαπημένα παιδιά, ταλαντευόμενοι λεπτοί κορμοί, άφήνοντας πίσω τους παιχνιδιάρικη λάμψη χαμογέλιου και πυρωμένη τη φωτεινάδα του πανέξυπνου ματιού τους.

Κερένιο το πρόσωπο του έφηβου, που βγήκε ν' ανασάνει λίγο βραδυνό άέρα μετά τη μελέτη, τίθεται ιδανική σφραγίδα στην άνασυμένη μέσ' άπ' την όμίχλη νύχτα. Διαβαίνει άθόρυβα τους στενούς δρόμους, χαράζοντας τά σχέδιά του πάνω στα βρεγμένα χαλίκια, στην πέτρινη στέγη, στον θαμπό όρίζοντα, ύψωνει όλάνοιχτη λευκή την παλάμη στον ούρανό κι' άφίνει πουλιά εύκίνητα τά όνειρά του άνάμεσα άπ' τα τεντωμένα του δάχτυλα να γλιστρήσουν κατά το Νότο. Αύριο θα τον βγούν οι ώρες μοκριά άπό τούτον τον χώρο, έρημον ίσως αλλά τολμηρόν κι' άκούραστον στο ταξίδι για την «Ιθάκη». Οι φιλοδοξίες ακολουθούν τον δρόμο που χάνεται στο βάθος του Νότου, ταυτίζονται με τις άπαλές γραμμές του όρίζοντα που ύπόσχεται τόπους άλλωότικους άπό τούτη τη δωρική άκρη της γής. Θ' άφίσει πίσω του κολλημένους στο χρώμα τους πατέρες του.

Ο ισώνιος σπορέας άκόμη ζεί, μετρώντας την ηλικία της γενιάς του στις στρογγυλές πλάτες των βουνών, που όλο περίσκειψη, όλύμπια στην άκνησία τους κυκλώνουν γόνιμον πυρήνα τον κόμπο, λίγα χιλιόμετρα γής που πασχίζει φιλεύσπλαχνη πάντα να χορτάσει τά πεινασμένα στόματα. Κατάρα στο σύννεφο που φέρνει τον όλεθρο

στά σπαρτά, κατάραι στον θερεασμένο άέρα που ξεραίνει τὰ μισά-νοιχτά σε προσμένη χείλη, καίοντας τόν καρπό στη γέννησή του. Ύψώνει χαματένιο άπό τὸ χρονα τὸ πρόσωπο ή γριά στον ούρανό παρακαλώντας τον νά στάξει δάκρυα ζωής, χαράσσει εύλαβικό στουρό ή ροζιασμένη παλάμη που άγρότη πάνω στο τραχύ στήθος, που άναπνέει στον ίδιο ρυθμό με τὸ σκαμμένο χῶμα καί δέεται βουδά τις κρίσιμες ὥρες. Ἡ ἴδια ἱστορία συμπληρώνει κύκλο στις πέτρινες άλυσίδες τῶν βουνῶν, που κατέρχονται άροενωπές άπ' τὸ βορρά, κομίζοντας μικρά χωριά, λίγες χούφτες σπιτιῶν σπαρμένες στην τύχη, σύνολα ταπεινά, ύποταγμένα στη μοίρα τους.

Ἐξησα έδῶ καί ψηλάφησα τὸ ψαμί τοῦ αἱμάτινου ἰδρώτα. Αἰωρεῖται γύρα μου άκόμη ὁ παλιός στεναγμός, ή θλίψη, τὸ ὄνειρο κι' ή χαρά, τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ που πίστεψα καί προσευχήθηκα, ή άνάσα τῆς παιδικῆς φίλης, ὁ τάφος τοῦ πατέρα που δέν πρόλαβα νά δῶ, ὁ δάκτυλος που μ' έσπρωξε πέρα άπ' τὸν γνήσιο άέρα τούτης τῆς φύσης, έναν άκόμη περιπλανώμενο Ἰουδαίο πάνω στο πρόσωπο τῆς γῆς.

Ἵλα υπάρχουν άκόμη κι' ὅλα είναι βαθύ βίωμά μου. Μαντεύω τη θλίψη πάνω στα στενά μέτωπα, τὰ ὄνειρα στο χλωμό πρόσωπο τῆς κόρης ή τοῦ έφηβου, την άγωνία τοῦ οικογενειάρχη για τὸν «έπιούσιο άρτο». Συνήθισα τη βροχή, που πέφτει χωρίς οἶκτο για ὅλοκληρες μέρες καί τὸν παγερό άέρα που κατεβαίνει άπό τὸ χιονισμένο βορρά.

Ἡ άποψινή νύχτα έναποθέτει γκρίζα σφραγίδα λιτότητας. Ὁ χῶρος μιὰ άνεστραμμένη χούφτα γῆς, ένας στρεπτασαρισμένος κύκλος μέσ' στην ὁμίχλη. Τὸ νοτισμένο τζάμι σε λίγο τραβάει καμπυλωτὲς ὑγρὲς γραμμές καί παρομορφώνει τὰ πάντα κάτω άπ' τὴν έπερχόμενη σκιά τῆς νύχτας.

Ἵσotάσο οἱ παραστάσεις μου έντονες πάντα με κυριεύουν, κατάρμονη μέσ' στο σκοτάδι, με τὰ Λέλοβα στα πόδια μου μισοναρκαμένα καί θαμπά.

Με φτάνει ὁ θόρυβος τοῦ κεντρικοῦ δρόμου. Ὁ πάταγος κάποιου αὐτακινήτου ζωντανεύει μέσα μου άδρά τὰ θεληματικά πρόσωπα τῶν επιχειρηματιῶν τοῦ τόπου. Προκισμένοι με ὀξύτητα καί διορατικότητα μοναδική θεμελιώθηκαν στις γεγονικές πόλεις κι' έσυραν τη γραμμή τους ὡς τὰ νοτιότερα έμπορικά κέντρα, άγρυπνοι πάντα για τὸ κυνήγι τῆς καλῆς δουλειάς. Ἡ ζωὴ τους ένα αἰώνιο ταξίδι. Γλιστρούν δίπλα του σοβαροί, μ' εύκίνητα τὰ μισόκλειστα μάτια, λακωνικοί πάντα καί χάνονται στο βάθος τοῦ δρόμου μετρώντας στα δάχτυλα τοῦ χεριοῦ τους συνέχεια επιχειρήσεις καί μηχανές.

Ἐτσι σάν άκούω τὸ άγκομαχητό κάποιου λεωφορείου μέσα στη

χειμωνιάτικη νύχτα, θυμάμαι αὐτοὺς τοὺς λίγους καί ταυτόχρονα συλλογίζομαι τὸν φτωχὸ έπαγγελματία, που νευρώδης δουλεύει στο μαγαζι του, γεμάτος λαϊκή σοφία καί σπιρτάδα ανθρώπου που γνώρισε καλά τη ζωή, χρόνια τώρα, ζυμώνοντας τὸν ἰδῶτα του μ' ὅλη τὴν αλλοπρόσαλλη πείρα που τοῦ πρόσφερε ὁ βίος του, άπό τότε που άρχισε νά γνωρίζει τὸν κόσμο, άνίδεος στην άρχή, γνήσιος σάν τη φύση που τὸν κύκλωνε, κουρασμένος τώρα καί πολύπειρος, μετράει τὰ χρόνια που άπαμένει, στωϊκὸς στις άτυχίες, σατιρίζοντας τὰ πάντα με μοναδική χάρη κι' έτοιμότητα.

Καμίζει τὸ χρῆσμα τῆς βιοπάλης. Ἡ ζωὴ σηματοδμένη στις έντονες ρυτίδες τοῦ μετώπου του, μιλάει με μιὰ ξεχωριστὴ φωνή, παιχνιδίζει για λίγο στα κουρασμένα μάτια καί τελικὰ βυθίζεται στις πεσμένες άκρες τῶν χειλιῶν, εύγλωπτη μέσ' στη σιωπή της.

Ἡ κουβέντα μαζί του είναι μιὰ άπόλαυση.

Θά τὸν βρεῖς στα μικρά κρφευεία, τις ὥρες τῆς σκόλης του, νά πίνει τὸν καφέ του ή νά παίζει χαρτιά στο ξύλινο τραπέζι, σκοτώνοντας τις ὥρες του. Ἐν δίπλα του περάσει ὁ γιατρός, ὁ εἰρηνοδίκης ή ὁ καθηγητής θ' άδιαφορήσει γι' αὐτοὺς τελείως. Ἡ ζωὴ του ένας κύκλος ξεχωριστός. Τὸ χιούμορ του ὅμως ένα κύμα που άγγίζει τὰ πράγματα, άπ' τὸ μαργαριτάρι ὡς τὸ άπλό βόταλο τῆς άμμουδιάς.

Ἡ νύχτα πυκνώνει. Τὰ ηλεκτρικά φῶτα έξαντλημένα φωτεινά καρφιά στο σκοτάδι μετοβάλλουν τὸν κεντρικὸ δρόμο σε δυὸ παράλληλες κατάστικτες γραμμές.

Κάποια φθορίζουσα στήλη, σθίνει ξαφνικά στο μεγαλύτερο καφενεῖο τῆς αγοράς κι' άφήνει τὸ ραδιόφωνο, ελεύθερο άπό πρῶσιτα, νά στείλει τοὺς ἤχους του καθυρούς μέσ' στην έρημία.

Με προσεγγίζει ή φωνὴ μιὰς σοπράνο, διάπυρος δάκτυλος μέσ' στην παγωνιά τοῦ Δεκέμβρη. Μαντεύω πῶς ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ καφενεῖου στην παγωνιά τοῦ παχύ σώμα του σιωπηλὸς πρὸς τὸ ραδιό-τούτη τὴν ὥρα θά γέρνει τὸ παχύ σώμα του σιωπηλὸς πρὸς τὸ ραδιό-φωνο, άπληστα άκούοντας ὅπερσι, άδιάφορος για τις παραγγελίες τῶν θαμῶνων, τέτοιες ἱερες γι' αὐτὸν στιγμές.

Κάποιος θά χαμογελάσει εἰρωνικά στη γωνία για τη «λῶξα» τοῦ καφετζή, ένας άλλος θά χτυπήσει με πάταγο τὴν παλάμη στο κεντρικὸ τραπέζι, άπαλτώντας τὸ οὔζο που προήγγειλε πριν λίγη ὥρα.

Ἡ άπμόσφαιρα βαρειά άπ' τοὺς καπνοὺς καί τις άνάσεις σ' άπαγοτεύει. Ἵσotάσο εκείνος, ξένος πρὸς τὸν θαλωμένο άέρα τοῦ μαγαζιου του, άκούει τὸ μουσικὸ καμμάτι μ' ὀλοκόκκινο πρόσωπο, μ' άνακατεμένες βελόνες τὰ μαλλιά καί σταυρωμένα τὰ χέρια πάνω στο άνοιχτό στήθος του.

Ξηνητεύτηκα άπό μικρὸ παιδί καί τελικὰ άραξε στον τόπο του.

πάλι, κομίζοντας συνήθειες κι' ενδιαφέροντα παράδοξα και κωμικά για τους ντόπιους.

Όσο όσο ή γαλήνη του άποστομάνε και τον πιο άξεστο. 'Ο χάρος ένα ύγρο μεταξωτό ρούχο, κεντημένο με ηλεκτρικές λάμπες και την έντονη φωνή της σοπράνο. 'Ο άέρας που μάς φέρνει τη μουσική κομίζει κάτι, άπ' τη θερμή του άπλου κοφετζή της άγοράς, διαγράφει κύκλο άργό στις γειτονικές λεύκες και συνεχίζει την πορεία του καπνός τού Νότο, φορτωμένος τους καπνούς άπ' τὰ τζάκια των κατάρπηκτων σπιτιών.

Η ζωή ένας αιώνας ίδιος ρυθμός.

Κλείνω τὸ παράθυρο στην ύγρη νύχτα. Κάποιος κόκορας άφίνει τή στριγγιά φωνή του μέσ' στο σκοτάδι και σπαίνει.

Άύριο ίσως έχομε καλύτερη μέρα άπ' τη σημερινή.

Τὰ χωριά που «δακρύζουν» τὸν "Αραχθο

Ό,τι είναι για τὸ σύμπαν άπειροελάχιστα άσήμαντο, για τὸν άνθρωπο είναι ἡ ἴδια ἡ έννοια τοῦ σύμπαντος, με ὅλο τὸ πλάτος και τὸ βάθος της ἔτσι που οἱ άπλοϊκές ψυχές νιώθουν τὸ μεγάλο και τὸ ὠραίο. Η άπεραντοςύνη είναι έννοια επιφανειακή που είναι άδύνατο νὰ κατανοηθεῖ στο σύνολό της, αν δὲν φτάσεις στο βάθος της που μόνον ὁ μικρόκοσμος τὸ προσφέρει, σὰν μόνη πραγματικότητα, που δημιουργεῖ ένα φανταστικό και άπλησίαστο κόσμο άπὸ εἶδωλα, αντι-καταπνίξοντας τὸν ἑαυτό της μπρὸς στους πρismaticούς καθρέφτες τοῦ άπείρου.

Αν άνεβείς στην ψηλότερη κορφή τοῦ Περιστερίου, μιὰ ἀχαλί-νωτη ἐπιθυμία σε κυριεύει, νὰ φιλοσοφήσεις για τὴ ζωή, για τὴν ἀρχή και τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Θέλεις νὰ γεφυρώσεις με τὴν ψυχὴ σου τὸ χάος πάνω άπ' τὸν "Αραχθο, νὰ φτάσεις στο άπέναντι βουνό, νὰ γνωρίσεις καινούρια ὕψη, που ίσως τὸ δικό τους βάθος νὰ σ' άποκαλύψει πιο πλατεία τὴ γνώση για τ' άγνωστο που σε περιβάλλει; Τότε ἀκριβώς, ἡ συνείδησή σου πρέπει νὰ ἐλέγξει τὴν ἐπιθυμία σου, ὅπως ὅταν πρόκειται ν' άμαρτήσεις. "Οχι γιατί ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσεις είναι ἔξω άπ' τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς ἀλλὰ γιατί ὁ τρόπος που διάλεξες νὰ γνωρίσεις τὸ σύμπαν είναι ἀνήθικος με τὴν περιφρόνηση που δείχνει στην πραγματική πηγή τῆς γνώσης, σ' αὐτοὺς που μποροῦν νὰ σοῦ δείξουν ἄμεσα με τὴν πονεμένη τους δημιουργία ἐκεῖνο που ζητήσεις νὰ μάθεις πέρ' άπ' τοὺς ὀρίζοντες.

Οἱ τραχιές φάτσες τῶν ἀνθρώπων που θὰ περάσεις ἀνάμεσά τους σὰν κατηφορήσεις στις πλαγιές τοῦ βουνού που ἐμβαθύνουν στο ποτάμι, ἔχουν νὰ σοῦ διδάξουν τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς τους που εἶναι ζωγραφισμένη πάνω στο φόντο τοῦ πάνου της, τὴ γαλήνη που κέρδισαν άπ' τὴν ἀπόλυτη γνώση για τὸ σύμπαν που τοὺς άποκαλύφτηκε μέσα στο σπῆρο που ρίχνουν στὴ γῆ τους, τὸ συμπτυκνόμενο αὐτὸ στίχο άπ' τὸ μεγάλο ποίημα τοῦ Θεοῦ. "Όσο κι αν τρέξεις με τὸ νοῦ σου στὰ γαλάζια φέγγη, πάνω άπ' τις βουνοκορφές δὲν θὰ συναντήσεις ποτὲ αὐτὸ που γυρεύεις νὰ μείνει μέσα σου σὰν ψυχικὴ ἡρεμία.

Μπορεῖ ν' ἀγγίξεις τὸ φεγγάρι με τὸ ραβδί τῆς ἐπιστήμης, μπορεῖ —ποιὸς ξέρει— νὰ τὸ πατήσεις σὰν Γῆς κάτω άπ' τὰ πόδια σου, δὲν θὰ τ' ἀγγίξεις ὅμως ποτὲ με τὴν καρδιά σου. "Όταν λείψει ἡ ποίηση άπ' τὰ πράγματα που μόνον τὰ πράγματα που ζοῦν τὴ

Γιάννενα, καταγοητεύει με τὰ θέλητρά της. Ἐκεῖ θὰ κατέβει ὁ γυιὸς τῆς πονεμένης μάνας ν' ἀγοράσει ὅ,τι χρειάζεται τὸ σπίτι γιὰ νὰ γιορτάσουν τὰ Χριστούγεννα, νὰ ποῦμε... Ἔτσι θὰ μιλήσουμε γι' αὐτό, γιὰ τὸν ἕνα, νὰ γίνει πῶς εὐγλωττο τὸ δράμα δλων.

Στὸ γυρισμό, τὸ λεωφορεῖο τῆς γραμμῆς ποὺ καθάλισε τὴ ράχη τοῦ Μετοπικελίου γιὰ τὶς μεγάλες πολιτείες θὰ τὸν ἀφήσει πολὺ ἔξω ἀπ' τὸ χωριό, καὶ κοντὰ στὸ ποτάμι ἔτσι ποὺ ν' ἀντικρυστοῦν φάτσα με φάτσα μέσα στὸ σούροπο. Ἡ τρομαχτικὴ του βουὴ τέτοια ὥρα θὰ τὸν ρίξει σίγουρα στὴ χώρα τῶν παραισθήσεων. Θὰ συνηθίσει ὁ μὲς γρήγορα στὴ νέα του κατάσταση φτάνει μάλιστα σὰν μπεῖ στὸ ποτάμι μὴν τύχει καὶ φτάσουν τὰ νερά πολὺ πῶς πάνω ἀπ' τὶς ρίζες τῶν ποδιῶν του καὶ τὸν παρασύρουν. Τὸ κρῦο ποὺ θάγγιξε τὸ μεδούλι του δὲν τὸν σκοτίζει. Μία κρυφὴ χαρὰ μέσα του τὸν ἐνισχύει. νὰ μπεῖ ὅσο τὸ δυνατό γρηγορώτερα. Στὸ σπίτι του ἡ γρηὰ μάνα του καὶ ἡ ἀδερφή του θὰ περιμένουν τὰ ψῶνά του νὰ γιορτάσουν. Τὸ χαμόγελό τους καὶ τὸ φλογισμένο τζάκι σὰν φτάσει θὰ ζεστάνουν γρήγορα τὴν καρδιά του καὶ τὰ πογωμένα μέλη του. Κάνει τὸ σταυρό του «ἀ πάρει κουράγιο ἀπ' τὸ Θεό, παίρνει κι ἀπ' τὸν ἑαυτό του κουράγιο φέρνοντας στὸ νοῦ του ἀγοπημένα πρόσωπα καὶ μπαίνει. Πρὶν καλὰ—καλὰ πατῆσει τὰ πόδια του στὸ νερὸ νομίζει πῶς ξεχωρίζει μες στοὺς παράξενους ἀντίλαλους ποὺ δημιουργεῖ ἡ βοὴ τοῦ ποταμοῦ στὸ πέρασμά του, τὴ φωνὴ τῆς μάνας του ποὺ τὸν φωνάζει ἀπὸ μακριά. Ξέρει πῶς εἶναι παραίσθησι γιὰ τὴν ἡμετέραν τὴν διδαξὴ πῶς τέτοιες στιγμὲς μέσα στὴ νύχτα ποὺ μόνον τὸ ποτάμι ἀκοῦς νὰ βουίζει ξεχωρίζεις παράξενους ἀντίλαλους, κάτι ποὺ μοιάζει πολλὰ φορὲς σὰν τραγοῦδι καὶ σὰν κλάμα μαζί, κι αὐτὸς ἀπέδιδε τὴν ἐξωκόσμια αὐτῇ μουσικῇ στὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ τοὺς ἄρπαξε τὸ ποτάμι στὴν ἀπεγνωσμένη προσπάθειά τους νὰ τὸ περάσουν.

Τώρα ἕνας ἀκόμα παράξενος ἀντίλαλος προστέθηκε μέσα στοὺς ἄλλους. Εἶναι ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ ἥρωά μας, ποὺ τὸν κατὰπτε τὸ ποτάμι καὶ τὸν ἐξαφάνισε μπροστὰ στὰ μάτια μας στὴν ἀφρισμένη καὶ θολὴ ὁρμή του.

Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γιὰ τὶς μεγάλες πολιτείες ἀσήμαντο καὶ σχεδὸν ἀνύπαρκτο, εἶναι τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς ἐπαρχίας, ἡ δικιά τους ζωτικότητα δηλαδή, ἡ καθημερινή τους τροφή ποὺ δὲν ἐνδισφύεθηκαν ποτὲ νὰ μάθουν ἀν προέρχεται ἀπ' τὴ γῆ ἢ ὄχι καὶ πῶς προέρχεται.

Οἱ ἄνθρωποι στὶς πολιτείες αὐτὲς ποὺ μνημυγκιάζουν στοὺς δρόμους πους με ξένη δύναμη καὶ ξένοι στὸν ξένο πόνον, πιστεύουν πῶς ὁ ἀνθρώπινος πόνος δὲν εἶναι παρὰ μικροστενοχώριες τῆς λαυσάτης

ζωῆς τους ποὺ εὐκόλως ἐγκαταλείπουν μέσα σὲ μιὰ αἵθουσα θεάτρου ἢ κινηματογράφου ποὺ δὲν διδάσκουν ποτὲ ἢ σπάνια τὴν ἀνθρωπιά, κι αἰσθάνονται πῶς βρίσκονται μακριὰ ἀπ' τὴν ἀνθρωπικότητα γιὰ τὴν κανεὶς δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ γιὰ τὶς ἀμαρτίες τους. Πιστεύουν πῶς εἶναι ἀνώτεροι γιὰτὶ εἶναι πολιτισμένοι καὶ διπλῶνουν τὸν κόσμον ὁλόκληρον στὴν ἐφημερίδα τους μετὰ τὴ συνείδησή τους ἥσυχη, νοιώθοντας χαρούμενοι γιὰ τὴ γῆ ποὺ ἡ τροχία ἐνὸς ἀνθρώπινου ἀντικειμένου τὴν ἐνωσε μετὰ τὸ φεγγάρι, τὴ στιγμή ποὺ οἱ ἀνθρώπινες καρδιὲς ἀπώθουνται μεταξύ τους καὶ δύο ὄχθες σ' ἕνα ποτάμι ἀπέχουν τόσο πολὺ ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη ποὺ ἕνα γεφύρι εἶναι ἀδύνατο νὰ τὶς ἐνώσει.

Ἔτσι ἀν κάποιος συνάνθρωπός τους πνιγεῖ σήμερα στὸ ποτάμι αὐτό, ἐκεῖνοι δὲν θὰ νοιώσουν ποτὲ τὸ σπαραγμὸ καὶ τὸν πόνο ποὺ ἄφησε πίσω του. Θὰ διαβάσουν μόνο στὴν ἐφημερίδα τους τὸ γεγονός καὶ ὕστερα θὰ τὴ διπλώσουν στὴν τσέπη τους. Τὸ γεγονός μόνο! Ὅχι τὴν οὐσίαν αὐτὴ εἶναι ἐξωγήνη, θεϊκὴ στὸν πόνο τῆς καὶ ἱερῇ στὴ μοναξιά τῆς κάτι ποὺ τὸ νοιώθουν μόνον τὰ χωριά ποὺ δακρύζουν τὸν Ἀραχθό...

ΕΛΕΥΘΕΡ. ΧΩΡΙΤΗΣ

Καλέντζι

Καλέντζι,

λέξη ποὺ πέφτει ἀπὸ ψηλὰ σὰ νόμισμα,
σταγόνα σὲ ξερὴ γλῶσσα ἢ σὲ χάλκωμα.
Νιόγκι—νιόγκι. Ἡ ξηρασία. Μιὰ στέρα.
Πέτρες μεγάλα μάγουλα τῆς γῆς, καὶ στέρες.
Ἡ Κυριακὴ χωρὶς παιδιὰ. Ἐδῶ ἄς σταθῶ,
χωρὶς ρομβίες ἢ κι ἀσημένια δίτροχα,
παρὰ ὁ ἀγιούρας, παρὰ τ' ἄσπρα, οἱ στέρες.
Τ' ἄσπρα ἐρωτηματικά, σὰν κορὰ μάτια,
καὶ τὸ φεγγάρι δένδρωμένη πειονία.
Σκύλοι πορτιέροντες παντοῦ. Ποιὸς ἐρχεται;
Κάποιος, θῆρενα κοντέλια καὶ γυρνῶ.
Πέρασε τελευταῖος κι ὁ δημογέροντας
ἐνὸς ποταμοῦ μετὰ τὴν σφραγίδα, πίσω ἡ νύχια.

Γιὰ τὰ ὄνειρα σκηνογραφία δὲν ἔχει ἐδῶ.
Ἀν' ἐξημερώσει, θ' ἀνεδοῦμε στὰ Τζουμέρνα.

Τὸ λαγοῦτο

Στὴ βεράντα μου ἀπόψε φυσᾷ ὁ χλιαρὸς ἄνεμος τοῦ Νότου, ποὺ εἶναι ἡ μόνη ζωντανὴ παρουσία δίπλα μου, ἐδῶ στὴν ἄκρη τῆς πόλης. Εἶναι ἕνας ἄνεμος ἀπαλὸς καὶ εὐχάριστος, καὶ μοῦ τὸν στέλνουν τὰ φτερά τῶν ἀνεμόμυλων, ποὺ ἄρχισαν νὰ περιστρέφονται πέρα στὰ περιβόλια. Πιὸ δεξιὰ, στὴν ἀερογιάλιὰ, μιὰ σειρὰ φοινικόδεντρα ὑψώνουν κάθετα τὴν ἱερὴ τους ἰθαγένεια. Καὶ πίσω ἀπὸ τὶς φοινικιές, πάνω ἀπὸ τὴν ἡσυχὴ θάλασσα, ἀνθεαίνει ἕνα μεγάλο φεγγάρι ὅλο ἀπόγνωση— τὸ φεγγάρι τοῦ Νότου.

Κανείς τριγύρω μου —και τοῦτο τὸ λαγοῦτο μὲ πρόδωκε.
Παράφωνους ἤχους στὰ χέρια μου οἱ χορδές του, τόσο πονὶ πᾶ
δὲν ξέρω τί νὰ τὸ κάμω. Πάλι τὰ ἴδια ὅπως τότε σπὸ κρύου δαι-
μάτιο: Ἐξω ἔβρεχε, ἔβρεχε ἀτελειπιστικά. Στὸν ἕναν τοῖχο κρε-
μασμένη μιὰ εἰκόνα βυζαντινὴ, χωρὶς καντήλι, μὲ τὸ πρόσωπο
τοῦ Χριστοῦ πικραμένο, στὸν ἄλλον μιὰ μουντὴ ξυλογραφία.
Μετροῦσα μὲ τὸ βλέμμα μου τίς διαστάσεις, ἔφτιαχνα μὲ τὴ
φαντασία μου φιγούρες πάνω στὸ σανιδένιο ταβάνι, ἀκόλου-
θούσα ὑστερα μιὰ χρυσόμυγα πονὶ βομβοῦσε γραφοντας κύκλους
καὶ μὲ γέμιζε θλίψη. Ὅταν λοιπὸν ἀπλωσα κι ἐπικαλέστηκα τὴ
συνδρομή του, στάθηκε ἀτίθασο στὰ ξένα χέρια.

Χρόνια τὸ σέρνω μαζί μου σὲ πληρωμένες κάμαρες, ποὺ
ὅσα καλὴ διάθεση κι ἂν δείξεις, δύσκολα συμφιλῶνονται μαζί
σου. Συνήθως βρίσκεται κρεμασμένο πάνω στὸν τοῖχο — ξένα
παλιὸ ἀντικείμενο, μιὰ ἀντίκα.

Κάποτε τὸ κρατοῦσε ἕνας γέρος πὺν τὸπαίξε στὰ πανηγύρια. Πάνω του ἔσταξε κρασί ἀπὸ πατήρια μεθυσμένων, τόσο πὺν τὸ ξύλο του κρατάει ἀκόμη, μὰ βαρεία μυρουδιά, ἀσχημὴ κορμιού. Γιατὶ δὲν ἦτανε φορὰ πὺν νὰ ἰδῶ τὸ γέρο χωρὶς τὸ λαγοῦτο. Δυὸ πράγματα δὲ λείπανε ποτὲ ἀπὸ πάνω του: μὰ παλιά ρεμπούμπλικα στὸ κεφάλι, κιτρινωμένη, μὲ πεσμένο μπόρ, καὶ κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη του τὸ λαγοῦτο.

Ἔτσι τὸν εἶδα κι ἔνα δειλινὸ ν' ἀνηφορίζει στὸν πλατὺ
δρόμο πούν ἔβγαζε στὸ χωριό. Ἦταν σκυφτός καὶ δὲν βιαζό-
ταν. Δὲν εἶχε τίποτε ἀπ' τὸ δικό μας τὸ λοχάνισμα, πὺν τῶς

χαμε νὰ ἰδοῦμε τὴν καταστροφή. Ὅχι πὼς ἀμφιβάλλαμε γι' αὐτήν: Τὸ προηγουμένο βράδι πάνω ἀπὸ τὸ λόφο κοιτάξαμε ἀντικρύ τὰ σπίτια μας νὰ παίρνουν ἕνα—ἕνα φωτιά. Στεκόμαστε ἐκεῖ στὴ κορφή καὶ περριμέναμε. Καθένας σφίγγονταν στὸ διπλανό του, γιὰ νὰ νιώσει σὰν παρηγοριά τὸν ἀγκῶνα τοῦ ἄλλου. Θιμᾶμαι πὼς βράδνιζε καὶ κανεὶς δὲ μιλοῦσε κι ὅλων τὰ πρόσωπα ἦταν στραμμένα ἐκεῖ ποὺ ἀνάβαν οἱ φωτιές. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἕνας ἐβλεπε ἑσφόνου τὴ φωτιά νὰ τινάζεται ἀπ' τὰ παράθυρα τοῦ δικοῦ του σπιτιοῦ, ἀποχωρίζονταν ἡσυχὰ καὶ τραβοῦσε στὴν ἄλλη ἄκρη, κι ἔμενε ἐκεῖ μὲ τὸ πρόσωπο στραμμένο πῶρα σ' ἀντίθετη κατεύθυνση.

Στό τέλος πιά ύλοι μας βρεθήκαμε στην άλλη άκρη. Πίσω μας ή ανταύγεια τής φωτιάς έβαφε κόκκινο τόν ουρανό.

μας ἡ ἀνταύγεια τῆς φωτὸς εὐαρεσκίᾳ καὶ ἀγάπῃ
"Ὅλη τὴ νύχτα ξαπλωμένοι ἀνάσκελα στὸ χῶμα προσπαθοῦ-
σαμε ν' ἀφομοιώσουμε ἓνα ξένο σῶμα πὺν εἶχε μπῆ μέσα μας
καὶ τὸ νιώθουμε νὰ κυκλοφορεῖ στὶς φλέβες. Ὁ καθένας μας
ἦταν κι ἓνα ζῶο πὺν τῶχαν ἐμβολιασμέν καὶ τῶρα τὸ ἄρρωστο
ὕγρὸ πᾶτιζε ὅλα του τὰ κύτταρα καὶ τὸν ἔκανε νὰ βυθίζεται στὸ
ὕγρὸ τοῦ ἀπακάρομα. Σιαπὴ μονάχα. Κι ὅταν ξημέρωσε, ἤρ-
θε ἓνας ἀπ' τὸ χωριὸ μὲ σκοτεινὸ βλέμμα καὶ σφιγμένα χεῖλη
καὶ στάθηκε μπροστά μας. Μαζευτήκαμε γύρω του, μὰ πᾶσι
κανεὶς δὲ μιλοῦσε.

Τέλος, ὕστερα ἀπὸ ὥρα ῥώντισε χάπιτο:

—Φύγανε; ἀποβάλλοντας τὸ κεφάλι.

Κι εκείνος έγνεψε κατεύθυντας το κεφάλι του προς τα δεξιά.
Αυτό ήταν λές το σύνθημα που περιμέναμε και ξαφνικά
είδαμε το δούλο.

Χυθήκαμε όλοι καὶ πήραμε τὸ δοῦλο.
 Ὅχι πὼς ἀμφιβάλαμε λοιπὸν γιὰ τὴν καταστροφὴ. Τὸ
 ξέραμε πὼς ὅλα πιά εἶχαν τελειώσει. Ἴσως ὅμως νὰ θέλαμε νὰ
 πατήσουμε πάνω στὴ στάχτη, νὰ τὴ βάλομε στὴ χούφτα μας—
 ἴσως καὶ νὰ τὴν πάρομε μαζί μας σὲ μιὰ λήκνυθ. Ὁ γέρος
 μὲ τὸ λαγοῦτο ἀνηφόριζε κι αὐτὸς μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τὸ βή-
 μα του ἦταν τόσο βαρὺν ποὺ γρήγορα τὸν προσπεράσαμε.

“Όταν φτάσαμε, τὰ δοκάρια δὲν κάτνιζαν πιά. Μαντισμέ-
να πιά τὴν ἀνὰ ἡσυχάζαν, ὕστερα ἀπὸ τὸ ὄργιο τῆς περασμένης
νύχτας, κι ἀδειανὰ παρὰθυρα παντοῦ, ἐφιαλτικὰ — αὐτὰ ποὺ
κάποτε καθρέφτιζαν τὸ ἡλιοβασιλεμα. Μπήκαμε στὰ χαλάσμα-
τα, ἀφήσαμε τὸ βλέμμα νὰ πλανηθῇ στοὺς τοίχους, ἀπ’ τὰ θε-
μέλια ὡς τὴν κορυφή. Τὰ παιδιὰ ἔσκυψαν στὴ γωνιά, ὅπου φύ-
λαγαν κρυμμένα τὰ παιχνίδια τους. Τ’ ἀντρόγυνα κοίταξαν μὲ

φίλος ἀφού 'σαι τῶν κλεφτῶν, κόπιασε
σῶσε με.

Ἐρμῆ, γιὰ τῆς Μαιῆς, Κυλλήνιε,
παρακαλιέμαι σου, παλιόφιλε,
πάρα πολύ, πάρα πολὺ κρυώνω.

Δὸς σιὸν Ἰππώνακτα σκουτί· πολὺ κρυώνω
καὶ τρανίζω.

Δὸς σιὸν Ἰππώνακτα σκουτί —μιὰ χλαίνη—
κι ἀπανωσκούτι καὶ προδιὲς ποδήματα
κι εἴκοσι τάλαρα ἀποπάνω γιὰ ὥρα ἀνάγκης.

Μιὰ κάπα φλοκατὴ δὲ μοῦ 'δωκες,
θεράπεια τοῦ χειμῶνα μὲς στὰ ρίγη,
καὶ μιὰ προδιά νὰ ντύσω τὸ ποδάρι
ἢ παγωνιά πρὶν μοῦ τὸ γδάρει.

Τὰ δόντια μου δλα
μὲς στὰ σαγόνια μου χτυπιοῦνται πέρα—δῶθε.

Ἔτσι θὰ πῶ:
—Γιὰ τῆς Μαιῆς, Ἐρμῆ, Κυλλήνιε.

β'

Ἐμένα ὁ Πλούτος —σιραβωμάρα πού 'χε!—
δὲν ἦρθε στὸ κατώφλι μου: «Σοῦ δίνω,
νὰ πεῖ, ὦ Ἰππώνακτα, κ' ἐσένα τρεῖς χιλιάδες,
καὶ πάλι βλέπομε». Ξεκούτισε ὁ κανάργιας!

Κακιὰ ψυχὴ θὰ παραδῶσω, ἂν ὕπως—ὕπως
μὲς στὸ λαγῆνι δὲ μοῦ στείλεις τὸ κριθάρι,
ν' ἀνακατώσω μιὰ κουρκούτη, δάγκα—ρούφα,
νὰ θαυραπαγῶ ἀπ' τὴν πεῖνα.

γ'

Νάτος, ἀργά, τραγανιστὰ πού γεύεται

ὀλοχρονὶς μὲ σκορδαλιὰ τὴν παλαμίδα,
ξεκοκκαλίζει ὅλο τὸ βίος του, μεροσάγι,
Λαμπρακηνὸς σὰν τὸ καπόνι·

ὅς σκάβει τῶρα

βουνίστιες πέτρες καὶ νὰ τρώει τὰ λίγα σῦκα,
φωμί —κριθάρι, τῆς σκλαβιάς τὴ λαχανίδα·

δὲν ἔχει πιά λαγούς καὶ πέροδικες, δὲν ἔχει
ἐκείνες τὶς παλιὲς λαγάνες μὲ σουσάμι,
τὶς τηγανίτες τοῦ πού πλέανε μὲς στὸ μέλι.

Βάζει τὰ σκέλη στὴ θρακιά, πυρώνεται
—δὲν ἀποσῶνει.

δ'

Πάνω στήν ὥρα νάτος μὲ τρεῖς μάρτυρες
ἐκεῖ πού ἡ νύχτα τὸ κρασί νερώνει,
βρῆκε ἀνθρωπάκι πού τὴ στέγη σάρωνε
—σκοῦπα δὲν εἶχε— μὲ ἀγριοκαλαμιίδες.

ε'

Πίσω ἀπ' τὴν πόλη κόνεψε στὴ Σιώνη,
Τρηχεῖν καὶ Λέπρη ἀναμεισ, σι' ἀκρόγιαλα.

Ρουφοῦν ἀπ' τὸ πιθάρι. Ἡ κοῦπα θούραλα
τὸ μπαστιαρδέλι ἔπεσε ἀπάνω καὶ τὴν ἔσπασε.

Ἀπ' τὸ πιθάρι
κ' οἱ δυὸ ρουφῶντας· πότε αὐτός, πότε ἡ Ἀρήνη
τὸ 'τσουζε πρώτη.

στ'

Κι ὦ μιὰ παιδίσκη νὰ 'χα, τρυφερὴ κι ὠραία!

Πῶς λαχταρίζει, σὰν τοῦ ἐρωδιοῦ, τὸ χεῖλι σου.

Ὁ Χιώτης ὁ Κριτίας ἄδικα πιάστηκε·
πιάστηκε, λέει, μοιχός, καὶ πού; —σ' ἔνα πορνεῖο!

Ἀπὸ γυναικα δυὸ εἶναι οἱ μέρες οἱ τερπνότερες:

τῆς παντρείας, κι ὅταν τὴ βγάξεις πεθαμένη.

ζ'

Πιάσει τὰ ροῦχα μου
τοῦ Βούπαλου θὰ δώσω μιὰ στὸ μάτι,
κι ὅθε χτυπήσω, εἶμαι ἐπιδέξιος, δὲ λαθεῖω.

Μιμνῇ κακόμναλε, μὴ ξαναμπογιατίζεις
σὴν πλὴρην τοῦ μεγάλου καραβιοῦ τὸ φίδι,
τάχα νὰ σέρνεται πρὸς τὸν καρaboκύρη.
Καὶ τὶ κατοικυχιά γιὰ τὸν καρaboκύρη,
τὶ κακιά φήμη, σκλάβας γιέ, ἂν τὸ φίδι σου
συρθεῖ καὶ τοῦ δαγκάσει τὸ καλάμι.

η'

Κοντὰ σιῆς Τροίας τοὺς πύργους
ἀπ' τὸ ἄρμα του κι ἀπ' τὰ πουλάρια τὰ Θρακιώτικα
γκρεμίστη τῶν Αἰνείων ὁ βασιλιάς, ὁ Ρῆσος.

7

Λαψίστα

Γλυκοχαράματα, στὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς. Τὸ κάρο ἀργοκυλούσε
στὴν ἀσφαλτο. Τὰ Γάνινα μάλις ἄχνιζαν στὸν νότο. Μεγάλα πουλιά,
μακρόλαιμα, γεννοῦσε ἡ ὁμίχλη τοῦ νεροῦ. Πετοῦσαν χαμηλά κι ἦταν σὰ
νὰ ξετύλιγαν πλατιᾶς λουρίδες χρωμάτων. Καλάμια, γῆ, νερά, φωτίστη-
καν ἀπασά. Σινικὸ τοῖχος τὸ γεφύρι τοῦ Λυκοστόμου. Κάτωθ' του κυ-
λοῦσαν ἤρεμα ὄγκοι νεροῦ. Ξεχείλιζε ἡ Παμβώτιδα κι ἀδειάζε τὰ νερά
τῆς στὴ στείρα Λαψίστα. Βόγγησε ὁ καροτσιέρης: «Δὲ θὰ ξεπνιχτεῖ ὁ
βάλτος καὶ πεινάμε».

Κοίταξα κι ἤμουν τόσο ἀνάλαφρος! Ἀνάλαφρος ἀπὸ ἡλικία κι
ἀπὸ κείνο τὸ πνιγρὸ αἶσθημα τοῦ φόβου· πήγαίνα στὴν πόλη, αὐτὸ
ἦταν ὅλο. Στὴν ἄλλη ἄκρη ὅμως — ὀχτακόσια μέτρα πάνω κάτω κρα-
τάει τὸ πέτρινο γεφύρι — μᾶς σταμάτησαν οἱ Ἰταλοί: «Πίσω, εἶπαν
ἐλληνικά, πίσω». Κι ἐμεῖς γυρίσαμε

Ἀπὸ τότε, γιὰ δυὸ χρόνια, κατοίκησα στὰ γύρω χωριά τῆς Λα-
ψίστας. Ἐκεῖ ἔζησα ἴσως τὶς πιὸ καταθλιπτικὲς ὥρες τῆς ζωῆς μου.

Τὸ Ζαγόρι ἄγονο, ἡ περιοχή τῆς Λαψίστας ὅλη χούμο καὶ νερό.
Οἱ δυὸ τόποι συνορεύουν. Ψηλά — λεβέντης σταυραετὸς — τὸ Ζαγόρι
ὅλο ἰδέες ἦταν κάποτε, νιτερέσο καὶ προκοπὴ· τὰ εἶπαμε. Στὰ δυτικά
τοῦ χαμηλά κάπου ἐξακόσια μέτρα ἡ Λαψίστα. Διάφραγμα τὸ γυμνὸ
Μιτισκέλι. Λοιπὸν γιὰ τὸ στομάχι καὶ τὴν ἀναπαραγωγὴ ὁ λόγος μας.

Οἱ τσιγγάνες κοιτάζουν τὶς παλάμες γιὰ νὰ ποῦν τὴ μοῖρα, μὰ
ὅλο καὶ πεταρίζουν τὰ βλέφαρά κι ἀνασηκώνουν κλεφτὰ τὶς κόρες τους
στὴ φάτσα τοῦ ἄλλου· ἐκεῖ διαβάζουν τὸ ριζικό. Ἐδῶ τὰ πρόσωπα
στεγνὰ χωρὶς νιότη, φαγωμένα λὲς ἀπὸ τὸ στοιχεῖο τοῦ βάλτου. Σω-
λῆνας εἶναι τὸ σκουλήκι ποὺ σεριανίζει ὀλημερίς στοὺς ὄχτους καὶ τὰ
κορμιά τῶν ἀνθρώπων μοιάζουν μὲ σωλῆνες. Μὰ κάποιοι ὥρες, κάποιοι
μυστικὲς ὥρες, στίς ἐσχατιᾶς τῆς ψυχῆς τους πᾶει νὰ λουλουδέσει κά-
τι — ἄθος νηπιθὲς — καὶ οἱ σωλῆνες βγάξουν σὰν ἀπὸ κόχyla βαθύ-
μουγκανιτό. Εἶναι τὸ παράπανο ἐκείνων ποὺ σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ ὑπο-
φέρουν δεμένοι στὸν τροχὸ τῆς ἀνάγκης. Τότε μονάχα θὰ τοὺς δεῖς γυ-
μνοὺς, χωρὶς ἐπιφύλαξη καὶ κρυψίνοια. Μεθυσμένοι στὰ κάρα τους — ἔ-
δῶ νὰ γκρεμιστοῦν, ἐκεῖ νὰ σὲ πατήσουν — ἀφήνονται στὸν ἴλιγγο χα-
γιάζοντας, λὲς καὶ τρέχουν νὰ πιάσουν κάτ' ἡ ἀόρατο, τὸ ἀνέκφρα-
στο, καὶ γι' αὐτὸ ἀπελπιστικὰ μακρυὰ τους.

του. Πληρώνει την παράδοση ακριβά. "Ό,τι οί πρόγονοί του θεωρούσαν «σαβουάρ βίβρ» ανδρικής στάσεως και τὸ σεγκοντάριζε ἡ ἐποχή τοῦ Νταβέλη, τὸ λατρεύει μυστικά, ἡρωποιεῖ τὴ βία. Καὶ ποιηρός; νὰ πείς ὅσο πάει. Εἶναι τὸ μόνο ὄπλο του σὰν ἀντιμάχεται μὲ καλαμαράδες. Στὴν ἐρημιὰ τοῦ λόγγου πολεμᾷ τὸ πηξάρι. Ἀτέλειωτες ὠρες ἀργίας καὶ μουγγαμάρας. Ἡ ἐκφραση πιέζει ἀπὸ μέσα, τὸν καίει, θέλει νὰ χυθεῖ σὰν τὸ γάλα ἀνάρμεχτης προβατίνας. Ἔρχεται βοηθὸς ἡ εὐκαμψία τῶν δοχτύλων, κληρονημένη ἀπὸ γενεές γενεῶν. Ἡ μπροστινὴ ἄκρη στὴ λαβὴ τῆς κλίτσας παρασταίνει πρόσωπο, δράκο, κόσμημα· ἡ ἄλλη ἄκρη τέλεια σφυρίχτρα. Ὑστερα, μιὰ σφραγίδα γιὰ τὰ πρόσφορα μέ σταυρούς, τετράγωνα, πυραμίδες. Ὑστερα πάλι μιὰ κλίτσα ἢ ἓνα κουτάλι. Σκέφτομαι, πὼς ἂν αὐτὰ τὰ δάχτυλα διδασκοῦν κάποτε, τὶ ἀνεκτίμητους θησαυροὺς λαϊκότητος ξυλογλυπτικῆς θὰ δώσουν!

Πάνε χρόνια τῶρα ποὺ ἀρκετοὶ πήραν τὴν ἀπόφαση ν' ἀπαγγιάσουν σὲ χωριά· φυσικὰ ἐκεῖ ποὺ οἱ χωριάτες δὲν τοὺς διώχνουν σὰ νάσαι λεπροί. Ράγισε ἡ κάστα τους συμπεθεριάζοντας μὲ τοὺς ντόπιους. Εἶδαν οἱ ἄνθρωποι πὼς μὲ τὸ πῆγαινε—ἔλα, δὲ γίνονταν προκοπὴ· τρώγαν ἀπὸ τὶς σάρκες τους. Φτωχονοικοκύρεψαν. Στέλνουν τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖο, τὰ κορίτσια τους γδύνονται τὰ ὕφανα καὶ φορᾶνε τσίτσια. Μπήκαν στὸ χορὸ μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Ὁ Κάιν μὲ τὸν Ἄβελ φίλιωσε μέσα τους: ὀργώνουν καὶ σαλαγοῦν. Τὸ φράγμα ἔσπασε φέρνοντας τὸ τέλος μιᾶς πανάρχαιας ράτσας. Ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη πρόκανε καὶ τοὺς μελέτησε· σὲ λίγες δεκαετίες μόνο στὸ βιβλίο της θὰ ὑπάρχουν.

Πρέβεζα

Νὰ εὐχεσαι νὰ τύχει ἀνοιξὴ ὁ πηγαιμός σου στὴν Πρέβεζα. Ἐκεῖ ἄλλη χλωρίδα, ἄλλες γραμμές. Ξεφορτώνεσαι τὸ βάρος τῶν γυμνῶν βουῶν καὶ τῆς ἀσβεστόπετρας· ἀφήνεσαι εὐτυχισμένος στὴ μελωδικῇ γραμμῇ τοῦ τοπίου ποὺ σῶνει στὸ ἄπειρο τοῦ πελάγου. Ὁ πρίνος σου ἀγκίλωνε τὰ μάτια λίγο πρὶν πάνω, παραχωρεῖ τὴ θέση του στὸ ἐλιόφυλλο. Ἀστράφτει αὐτὸ χαρούμενο· λαμπυρίζει σὰ μάτι ἐρωτευμένου κοριτσιοῦ καθὼς οἱ πνοὲς τοῦ Ἰονίου τὸ φιλοῦν. Χειμαδιὸ τοῦ κορμιοῦ καὶ τῆς ὄρασης. Τὸ ὄξύ καὶ ἀγχώδες ἀπόδλητο. Ὅλ' αὐτὰ ἔπρεπε, στοὺς αἰῶνες, νὰ πλάθανε ψυχὲς καθὼς τὸ ποταμίσιο νερὸ τὶς πέτρες του: στρογγυλές, λείες, καλόβολες. Μὰ μὲ στρογγυλὴ πέτρα δὲ χτίζεις· θέλεις ἀπὸ τὶς ἄλλες μὲ τὶς γωνίες, τὶς ἀνώμαλες... Ἐδῶ δὲν ἐπέτρεψε

τὸ στρογγύλεμα ἢ θάλασσα. Μὰ, πάλι, ἔπρεπε νὰ συναντήσουμε τὴν ψυχολογία τῶν κατοίκων τοῦ Ἰονίου· θέλεις ἀπ' τὴ σκλαδιά, θέλεις ἀπὸ τὸ συνεχὲς ρεῦμα ἀνθρώπων ποὺ κατέβαζε καὶ τοὺς ἀπῆλθε μόνιμα στὸ πολύβουο—τότε— λιμάνι ἢ ἐνδοχώρα, ὁ Πρεβεζιάνος ἔμεινε Ἡπειρώτης: στέρεος, ξεροκέφαλος, ἴσως καὶ ἀγνός, μὰ ποτὲ ρυμωτόμος, ἐπαναστάτης καὶ οἰκαδόμος ὑψηλοῦ πνευματικοῦ ἔργου.

Ἐφθος πρωτοπῆγα στὴν Πρέβεζα. Ἐκδρομικὸ τὸ αὐτοκίνητο, γι' οἷματ'ο νειάτα καὶ λαίμαργα μάτια. Στὴν μνήμη μου μένει τὸ τοπίο ἀπὸ τὸ Λαῦρο ὡς τὴν Πρέβεζα σὰν τραγοῦδι ἀλότην ποὺ τὸ νοσταλγεῖς, ποὺ πᾶς νὰ πιᾶσεις τὸ σκοπὸ του μὰ σου ξεφείγει ἀφήνοντας στὴν ψυχὴ σου γλυκόπικρη γεύση. Κάποιες φραγκοσυκιές, ὁ Ἀμβρακικὸς μὲ χρυσὰ λῆπια, κάποιες λικνιστικὲς στροφές τῆς δημοσιᾶς καὶ τέλος ἡ μυθικὴ Νικόπολη. Σὰ νὰ εἶχαν τρυπῶσει χιλιάδες γρύλλοι στὴν καρδιά μου, τζίτζικια, πουλιά, σύννεφα, ἀνθισμένα κλώνια καὶ χαροῦσαν ὅλα καὶ γέμιζαν τὶς πρὶν ἀπρόσιτες καὶ παρθενικὲς γωνίες της. Ἐκεῖ ὁ κόσμος γὰ μένα πήρε νέες δαστάσεις, μέθυσσε ἀπὸ τὴ μαγεία τῆς ἀπεραντοσύνης τοῦ νεροῦ· μήτε σκέψη πὼς ἦταν ἡ ἔκτασις ἑνὸς μικροῦ κόλπου.

Σεριανίζοντας σ' ὅ,τι ἐλάχιστο σῶζεται ἀπὸ τὴ Νικόπολη, ἡ εὐαισθησία μου ἀκονίστηκε σὰν κόψη ξηραφιῶ. Ἐνας καθηγητὴς μᾶς μίλουσε καταποτιστικά, σύντομα· ἔλεγε τὰ οὐσιώδη. Θυμοῦμαι ὅμως πὼς, κάπου, κάπου ὁ λόγος του κυμάτιζε, γινόταν ρεμβαστικός, ἐξομολογητικός. Σὰν τὸ φυτίλι τῆς λάμπας ἔφερνε, ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ χρόνου, μὲ μιὰν ἀνεπαίσθητη διαπήδηση, τὴ ζωὴ τῆς ἄλλοτε μεγαλοῦπολης καὶ μᾶς ἔφεγγε γιὰ νὰ ἰδοῦμε σὴν ἐντέλεια τὸν πεθαμένο κόσμο.

Θυμοῦμαι πὼς κοιτάξα ὅλην ὥρα κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου τὸ ἔξοχο μωσαϊκὸ «Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου». Ἀπὸ τότε δὲ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ ξαναδῶ. Πάντως ἡ μνήμη μου κρατᾷ σὰ θησαυρὸ τὸ δάπεδο ἐρειπωμένου ναοῦ τῆς Νικόπολης.

Ὑστερα μπήκαμε στὴν Πρέβεζα. Ἀπροειδοποίητα ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ κτιρίου ποὺ μέναμε φάνηκαν τὰ κατὰλειπα πανιά ἑνὸς ἱστιοφόρου, λικνίζονταν χαρεπικὰ στὸ κύμα. Ἦταν σὰ νὰ ζύγιαζε τὶς φεροῦγες τοῦ κάποιοις ἀγγελοῦ πρὶν ἀκουμπήσει στὴ γῆ.

—«Τὸ μεθυσμένο καράδι» τοῦ Ρεμπῶ, εἶπε ὁ χλωμὸς φίλος καὶ τὰ μάτια του εἶχαν διασταλθεῖ κοιτάζοντας τὰ διχαλωμένα πανιά. Ἦταν χλωμὸ παιδί ποὺ ἀργότερα ἀντέγραψε τὸ τέλος τοῦ Καρυωτάκη.

Ἄ, ναί· γιὰ τὸν Καρυωτάκη ὁ λόγος. Ἰσως εἶναι μοναδικὴ ἡ περίπτωση. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε βαρεθεῖ ἀπὸ πρὶν τὴ ζωὴ του· βρῆκε μιὰ πάλι μὲ ἔντονο φῶς καὶ αὐτοκτόνησε. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔτυχε νὰ εἶναι ποιητής, ἀλοφροσύκιωτος. Ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῆς πόλης

στάθηκε σημαδιακό. Οί κάτοικοι της παλιάς μικρής πολιτείας πολύ το λογαριάζαν και σήμερα. Και έξω απ' την αυτοκτονία του, ήταν ανάγκη ν' αφήσει σὰ διαθήκη εκείνο το ποίημά του «Πρέβεζα»!

«Θάνατος οί λεροί άσήμαντοι δρόμοι
μέ τὰ λαμπρά μεγάλα όνόματά τους,
ό έλληνάνας, γύρω ή θάλασσα, κι άκόμη
ό ήλιος θάνατος μέσα στους θανάτους

...
Περπαντώντας άργά στην προκυμιά,
«Υπάρχω»; λές κι' ύστερα «δέν υπάρχουν!»
Φτάνει τὸ πλοίο, ύψωμένη σημαία.
Ίσως έρχεται ό κ. Νομάρχης.

... ..

Βρέθηκα τελευταία στην Πρέβεζα που είναι για τους Ήπειρώτες ή κοιμηθήθρα του Σιλιάμ, μια και άργοι τὰ λουτρά της Κάνι-τσας. Θαυμάσιο πρῶνδ. Ο οὐρανός φάνταζε σάν τεράστιο γαλάζιο έντομο που ή κοιλιά του έπαλε άργά, ρυθμικά. Γλάροι πετούσαν κυκλικά πάνω από τόν Άμβρακικό. Βάρκες, δίχτυα, άνθρωποι του λουτρού άκινητούσαν λές και πόζααν. Άπόμασκρα, πίσω από τις ψηλές καλαμιές, άνέβαινε ό άπόηχος της υγείας· έκει τὰ κορμιά με «μπικί-νι». Έδω ήπειρωτικές στολές σάν στα μουσεΐα. Σώματα άνάπηροι, πρόσωπα κουροισμένα, παιδιάρια. Καθόμουν, λοιπόν, κοντά τους, όταν με πλησίασε ό γιατρός.

—Περίφημο τοπίο, γιατρέ μου, είπα.

Άκούμπησε βαρειά στο πάνινο κάθισμα. Φαίνονταν συλλογισμένος. Σέ λίγο:

—Μπορώ νά όργανώσω μια διάλεξη, σχετίζομαι με τόν Δήμαρχο· θέλει' έσείς, ένας ξένος, νά μιλήσετε για τὸ τοπίο μας; Ξέρετε, ή Πρέβεζα έχει δυσφημιστεί από τόν Καρυωτάκη...

Η διάλεξη δέν έγινε, όμως διαπίστωσα πώς την βαφαίνει άκόμα ή σκιά του ποιητή.

Βρίσκεις την Πρέβεζα από Βαρρά και Νότο. Παίρνεις την όψη της όπως θέλεις· έξαρτάται από την ποιότητά σου, ταξιδιώτη. Όταν τὸ καράβι που σε φέρνει διαβεί τόν ποταμό, τὸ μάτι σου σνε-χίζει νά πλανιέται στην άπλα του πράσινου κάμπου της. Από μακριά χαίρεσαι τὰ οικιστήματα της παραλίας. Σχέδια προπολεμικά, οικεία, καλωσυνάτα. Ίσως πατώντας στο μούραγιο, νά θυμηθείς τὸ ανέκδοτο: «Κατέθηκε με ά φορά άγγελος Κυρίου στην έρημο και ρά-

τησε κάποιο παιδί άν έτσι, καταθλιπτικός, και έρημος, ήταν ό τόπος από παλιά. Τὸ παιδί που βόσκαγε λίγα πρόβατα, βεβαίωσε πώς έτσι θυμόταν την περιοχή ό παπούλης του. Πέρασαν χίλια χρόνια και ξανακατέθηκε πάλι, στον ίδιο τόπο, ό άγγελος. Συνάντησε άλλο παιδί και ρώτησε άν ήταν από παλιά ή πολιτεία που έλαμπε στο βάθος. Τὸ παιδί βεβαίωσε πώς έτσι τη θυμόταν ό παπούς του παπού του. Και πάλι κατέθηκε, ύστερ' από χίλια χρόνια, ό άγγελος και βρήκε τόν ίδιο τόπο έρημο· ίχνος πολιτείας δέν υπήρχε.

Είναι κοινό μυστικό πώς ή Πρέβεζα πληρώνει έξοντωτικό φόρο στην έπικράτηση τών χερσαίων μεταφορικών. Τὸ αυτοκίνητο έρήμωσε την Πρέβεζα. Προπολεμικά ή Ήπειρος ήταν μονόφθαλμος (ή Γουμνίτσα δέ λογαριάζονταν). Κοίταζε τόν κόσμο με τὸ μοναδικό μάτι της: την Πρέβεζα. Χρυσή έποχή για την πόλη. Στροβιλίζονταν στη μέση μιας καθημερινής μετακίνησης ανθρώπων κι έμπορευμάτων, Άν κολλοκοιτάξεις την Ήπειρο στο χάσμη, θά την παρομοιάσεις με ξαπλωμένη άρκούδα που στο μουσούδι της είναι χτισμένη ή Πρέβεζα. Τώρα τὸ μουσούδι δέ βγάξει άχνα· όσφραίνεται άπελπισμένο τούς νέους καιρούς. Πότε, πότε τρανίζει έπικίνδυνα, με και πάλι ήσυχάζει. Λές κι αισθάνεται τὸ ελάχιστο φορτίο που τὸ άπόμενε και που νομίζει πώς δέν αξίζει τόν κόπο νά τὸ ξετινάξει.

Οί άνθρωποι πήγαν νά προσαρμοστούν. Άνακάλυψαν στον μύθο του Άνταίου μια σωστική αλήθεια. Έσκυψαν στη γή τους· πρόσεξαν τὰ έλιόδεντρα, γέμισαν τὰ περιβόλια τους με φυταριές κηπευτικών, συνεταιρίστηκαν. Μά έλα που κι έδω ή ταχύτητα του αυτοκινήτου τούς άντιμάχεται. Η ένδοχώρα τους γεμίζει κάθε πρωί καλοκαιριού με κηπευτικά του Άργους... Όσο γὰ τὰ χρυσά μήλα τών Έσπερίδων, φαίνεται πώς τὰ έδωσε ό Άμβρακικός προικιό στη μεγάλη κόρη του την Άρτα.

Άράχιασαν οί άποθήκες της παραλίας σὰ νέκρωσε τὰ μούραγιο. Τὸ βαπόρι της γραμμής ρίχνει, από ύποχρέωση, την άγκυρα σφυρίζοντας βραχνά. Ριγεί τὸ νερένιο καρμὶ του λιμανιού. Ο καπετάνιος κοιτάζει τ' ώρολόι και χασιμουριέται. Ύστερα πάλι σφίγγει τὰ σκελόνου την άγκυρά του κι άπομακρύνεται γρήγορα σάν γιατρός που φεύγει από την πόρτα του ξεγραμμένου...

Τὸ χειμώνα έρχεται ή πυκνή όμίχλη. Η πόλη κοιμάται χωρίς. Δυό, τρία σινεμά συγκεντρώνουν την πίκρα τών ανθρώπων. Τὰ ήλεκτρικά έπιμένουν νά μελετούν τούς λασπωμένους δρόμους. Κάποια ταξέρνα —του παλιού καιρού— με τὰ τζάμια, σὰ βολωμένα μάτια,

μέ πυρρινες δπλές σφυροκοπούν
 τὸ πρόσωπο τῆς μέρας
 τὸν μὲν λωτοὺς τῶν Βατεργλῶν.
 Μανάδες γοερές, παιδιὰ ἀλαφιασμένα
 ρεκάζουν σὴν κόλαση πὺν βρέχει
 πηχτὴ, κοκκινόμαυρη φλόγα.

Τώρα ποὺς θὰ μιλήσει
 γιὰ τὴν αἰθρία τῶν ματιῶν τους,
 δρᾶκοντες ροκανίζουν τὸ λευκὸ τους ὄρθρο.
 Τώρα
 ποὺς θὰ παίξει γλυκὰ φουσαρόνικα.
 Παιδιὰ κι ἔγιναν δέντρα νὰ βόγγουν,
 ἀστροπελέκια νὰ σκάθουν καὶ βόγγουν
 θύελλες ξεπλέκουν τὸ σκοτάδι σὶὰ χέρια τους
 πῶς νὰ δεθοῦν οἱ πληγές.
 Πλῆθος βρόγχοι καὶ ρίζες καὶ μάρασμα
 πῶς νὰ φτιάσουν οἱ σάλπιγγες
 γιὰ τὴ σκάλα τοῦ πόνου.

Νυχτερινό τραγούδι

Μὲ τὰ πράσινα μάτια τῆς μούχλας
 σὲ κοιτάζει κι ἀπόψε τὸ φίδι
 κουλουριασμένο σφιχτὰ
 ἐκεῖ σὶὰ σιγή σου.
 Νὰ πῆς τώρα μεσάνυχτα τὸν τελευταῖο λόγο
 νὰ νικηθεῖς στὸν ὕψιστο σπασμό.

Ναοῦργιέ το — ἀφοῦ ἄλλο δὲ μπορεῖς—
 σὰν ἡ ἔρημη μάνα τὸ βρέφος
 μετὶ τῆ σπασμένη φωνή σου.
 Θ' ἀκνητήσῃ τὸ σιόμα
 πὺν θηλάζει τὸ αἷμα σου
 κι ὑπνωτισμένο θ' ἀφεθεῖ
 σὰν τὸ κορμὶ
 πὺν ὅλα τὰχει πάρει...

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μετὰ τὸ λόγο τοῦ Σαῖντ—Τζὼν Πέρς, γιὰ τὴν οἰκουμένη, κότε τῆς ποιητικῆς πνευματικῆς δημιουργίας πὺν ἀπόσπασμά του δημοσιεύτηκε σ' αὐτὴ ἐδῶ τῇ θέσῃ στὸ προηγούμενο τεῦχος μας, ἄς παρακολουθήσουμε καὶ πάλι ἀποσπασματικὰ τὴ γνώμη γιὰ τὴ σημερινὴ ποίηση τοῦ Ἀμερικανοῦ ποιητοῦ Ἀρτσιμπαλντ Μάκκληϊς, καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρβαρντ. Ὁ κ. Μάκκληϊς πιστεύει ὅτι ἡ ποίηση θὰ μᾶς βγάλει πάλιν ἀπὸ τὴν κρίση πὺν διέρχεται ὁ κόσμος: «Μερκοὶ θεωροῦν τὴν κρίση στρατιωτικὴ ἐξ αἰτίας τῆς Ρωσσίας, ἄλλοι τὴν νομίζουν πολιτικοοικονομικὴ ἀποβλέποντες σὶς ὑποανάπτυκτες χώρες. Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἡ κρίση, ὅπως ὅλες οἱ κρίσεις τῆς ἱστορίας, εἶναι μία κρίση τῆς ἀνθρώπινης καταστάσεως καὶ ὄχι κάποιου ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου, ἢ μίας βάσης ἐκτοξεύσεως ἢ ἐνὸς πρωθυπουργικοῦ γραφείου. Ἡ ἀνθρώπινη διάνοια ἔκοιμε μερικὲς ἀνακαλύψεις πὺν κατέληξαν τὰ τελευταῖα σαράντα χρόνια ν' ἀλλάξουν σχεδὸν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ διάνοια. Καθὼς ἀλλάξαμε τὸ Σύμπαν πὺν μᾶς ἀντικατοπτρίζει, ἀλλάξαμε καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας, σὰ μορφές μέσα στὸν καθρέφτη. Καὶ ἡ ἀλλαγὴ οὕτῃ τοῦ καθρέφτη καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μᾶς, δημιούργησε τὰ προβλήματα τῆς ἐπαχῆς μας. Ὡς πᾶρωμε τὴ βόμβα. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπανάσταση, δίδαξε τὸν ἄνθρωπο πῶς νὰ κάμει μίαν φωτιὰ τόσο δυνατὴ, ὅσο ἡ φωτιὰ τοῦ Θεοῦ, πράγμα πὺν μᾶς ἔφερε σὲ μίαν θέσῃ πὺν ἄλλοτε κατεῖχε μόνον ὁ Θεός. Τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὁμοῦ αὐτοῦ ἐπιτεύγματος ἢ αἰτίας καὶ τ' ἀποτελέσματα εὐρίσκονται μέσα στὸν ἄνθρωπο. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος πὺν ἔχει τὴ νέα γνώση μαζὺ μετὶ τὴν παλαιά, πὺν μπορεῖ καὶ δὲν μπορεῖ, πὺν θέλει ἀλλὰ δὲ θέλει. Καὶ εἶναι ἔτσι ἐπικίνδυνος γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς ἄλλους, γιὰτὶ ἔχασε τὸν συσχετισμὸ μετὶ τὴν ἴδια του πραγματικότητα, καθὼς ἔχασε τὸ συσχετισμὸ του μετὶ τὸν κόσμον πὺν γινώριζε. Ἡ παλαιὰ σχέση μετὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ κόσμου, ἢ γεμάτη μῦθος, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ μίαν νέα πὺν παρατηρεῖ τώρα ὁλόγυρά της τὸν κόσμον με ἀκρίβεια, καὶ ἀντικειμενικότητα. Τώρα γινώριζομε καλύτερα τὸν κόσμον, ἀλλὰ δὲ γινώριζομε πῶς τὶ εἴμαστε ἐμεῖς. Ἡ ἀντικειμενικὴ γνώση τοῦ με φυσικοὺς νόμους καὶ μαθηματικοὺς τύπους, ἐμείωσε τὴν προσωπικὴ σημασία, τὴν ἀντικειμενικὴν ἐκτίμησιν τῶν γνώσεών μας. Μποροῦμε τώρα νὰ γινώριζομε ἐγκεφαλικά πράγματα πὺν εἶναι ἀνθρώπινα ἀδύνατο νὰ καταλάβομε. Ἡ διάσταση αὕτη μετὰ τὴν γνώσης καὶ αἰσθήσεως τῆς πραγματικότητας, ὑπάρχει εἴτε τὸ θέλομε, εἴτε ὄχι. Καὶ ἐπεὶ ὑπάρχει, πιστεύω ὅτι ἡ Τέχνη καὶ ἡ ποίηση ἔχουν τὴ θέσῃ τους σὶς σοβαρὲς ζητήσεις μετὶ τὴν Ἐπιστήμη. Τὸ βασικὸ ἐλάττωμα τοῦ πολιτισμοῦ μας

δεν θα γιαιπρευτεί, παρὰ μόνο όταν η ανθρωπότητα θα μπορέσει να «βλέπει με τὸ αἶσθημα» ὅπως λέει ὁ τυφλὸς Γκλώστερ στὰ βασικά. Λήρ. Μόνο ἡ ποίηση μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξει νὰ βλέπουμε με τὸ αἶσθημα. Θὰ ρωτήσετε: Τί μπορεῖ νὰ κάνει ἡ ποίηση σ' ἓνα φλεγόμενο κόσμο; Ὅμως δὲν εἶναι, ἔτσι. Στὴν πραγματικότητα, τίποτε δὲν ἐγγίζει περισσότερο τὸ τραγικὸ δίλλημα ποὺ ζοῦμε, ὅσο ἡ ποίηση, ἡ ποιητικὴ ἐνόρρηση. Γιατί ἡ ποιητικὴ ἐνόρρηση μπορεῖ νὰ διορθώνει τὸν κόσμο καὶ μᾶς τοὺς ἴδιους σὰν ἡθοιοὺς μέσα στὸν κόσμο. Σκοπὴς κάθε ἀληθινοῦ ἔργου τέχνης εἶναι, νὰ ἐπιτύχει τὴ σχέση ποὺ χάσαμε μεταξύ κόσμου καὶ ἀνθρώπου. Ἡ δύναμη τῆς ποίησης εἶναι ποὺ κάνει τὴν ἀλήθεια νὰ «πραγματοποιεῖται» καὶ τῆς δίνει τὴ μορφή ποὺ τὴν κάνει πραγματικὴ ὄχι μόνο γιὰ τὸ πνεῦμα μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους σὰν ἀνθρώπους. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἡ μόνη λύση τῆς κρίσης μας. Οἱ μεγάλες ἐποχὲς βασίζονταν σὲ κάποια εἰκόνα ποὺ εἶχε ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν Οὐρανὸ καὶ τὸ Σῦμπαν καὶ ποὺ ἦταν δημιούργημα τῆς ποίησης, τόσο στὴν Ἀθήνα, ὅσο στὴν Φλωρεντία, στὴν Κίνα καὶ στὴν Παλαιστίνη. Μόνον ὅταν ἡ ποίηση ξαναπάρει στὴν συνείδηση τῶν ἀνθρώπων τὴ θέση ποὺ κατεῖχε στοὺς παλαιότερους πολιτισμοὺς, τότε οἱ θρίαμβοι τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης θὰ μᾶς ὑποσχεθοῦν ἓνα κόσμο ὅπου ἡ ανθρωπότητα μπορεῖ νὰ ὑπάρχει, ζωστανή».

ΜΑΣ ΤΗΝ ΕΣΚΑΣΕ ΛΟΙ-
λὸν ὁ ἰταλιάνος Τζῶρτζιο Γκρό-
τσε με τὶς «χρυσὲς δάφνες» του
ποὺ μοίραζε ἀδιάκριτα κατὰ και-
ροὺς σὲ Ρωμιοὺς λογίους! Ἡ
σχετικὴ εἶδηση ἀναφέρει πῶς ὁ-
σοι ἔχουν τιμηθεῖ με τὶς Ἰταλι-
κὲς «χρυσὲς δάφνες» ἔπασαν θύ-
ματα ἀπάτης. Ὁ Τζῶρτζιο Γκρό-
τσε ἀπὸ τὴ Ρώμη κατάρφανε
ποντάροντας στὴ ματαιοδοξία
τῶν ἀνθρώπων νὰ λύσει τὸ πρό-
βλημα τῆς ζωῆς τους. Τὸν πλή-
ρωνε ὁποῖος ἤθελε νὰ ἀποκτήσει..
«χρυσὲς δάφνες» καὶ ὅπως ἀναφέ-
ρει ἡ εἶδηση, θύματα του εἶναι
καὶ ἀρκετοὶ Ἕλληνες. Ἡ ἀποκά-
λυψη ἔγινε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο

Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, ὅ-
στερα ἀπὸ πληροφορίες ποὺ ἔλα-
βε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ πρεσβεῖα
τῆς Ρώμης. Τὸ ἔγγραφο τῆς Ἑλ-
ληνικῆς πρεσβεῖας ἀναφέρει: «Ὁ
κ. Τζῶρτζιο Γκρότσε δὲν ἔχει καμ-
μίαν ἀπαλύτως φιλολογικὴν ὑπό-
στασιν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου τοῦναν-
τίον τυγχάνει ἐντελὴς ἀγνωστος
ὄχι μόνον μεταξύ τῶν Ἑλληνι-
στῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑνωσιν
καὶ τὸ Συνδικάτον τῶν Ἰταλῶν
Συγγραφέων. Ὑπὸ διαφόρων κύ-
κλων ὑπεδείχθη ὅτι δὲν πρέπει
νὰ δώσωμεν σοβαρότητα εἰς τὰς
πρωτοβουλίας τοῦ κ. Γκρότσε,
ὁ ὁποῖος ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν
τὴν ἰδέαν τοῦ διαγωνισμοῦ πρὸς

ἴδιον χρηματισμὸν». Καὶ παρακά-
τω: «Ἀποδεικνύεται ὅτι εἰσπράτ-
τει ἐν ποσὸν ὑπὸ μορφήν ἐξετά-
στων διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν
ὑποψηφίων εἰς τὸν διαγωνι-
σμὸν». Μὰ ἐμεῖς, πέρ' ἀπὸ τὴν
ἀπάτη τοῦ Γκρότσε ποὺ μᾶς γε-
λοιποῖ, τὸ πάμε ἄλλου. Εἰλι-
κρινὰ λυπούμεθα τοὺς πέντε—δέ-
κα Ἕλληνες λογίους ποὺ τὴν ἐπα-
θαν. Τί ζητοῦσαν καὶ μάλιστα
με πληρωμὴ; Μήπως τὴν προβα-
λὴ, τὴν καθιέρωση; Ἔργο ποιό-
τητας, κύριοι, δώστε ἔργο ποιό-
τητας— ἂν φυσικὰ τὸ μπορεῖτε
—καὶ τότε ἡ προβολὴ σας θὰ εἴ-
ναι σίγουρη στὶς συνειδήσεις τῶν
ὁμογλώσσων σας. Οἱ ὁποῖες «χρυ-
σὲς δάφνες» καὶ τὰ λοιπὰ χαρ-
χάλια ποὺ κουδουνίζουν εἶναι
πάντοτε ὑποπτα· ἐφευρίσκονται
γιὰ νὰ πληρῶνουν ἀντιπνευματι-
κὲς σκοπιμότητες καὶ συναλλα-
γὰς. Ὁ γνήσιος πνευματικὸς ἄν-
θρωπος εἶναι «φύσει καὶ θέσει»
ἀντιθυροβοποῖος.

ΑΦΟΡΜΗ Η ΠΑΡΑΚΑΤΩ
εἶδηση: Βασίλης, ὁ Φανίσιος,
βρῆκε φακέλους με χειρόγραφα
ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821.
Ὁ πρῶτος περὶεχει διάφορα ἔγ-
γραφα με τὴν ὑπογραφή τοῦ
Κωλέττη, τοῦ Δούκα καὶ ἄλλων,
ἐνῶ ὁ δεύτερος περιέχει μέρος
τῆς βιογραφίας τοῦ Δελδινάκιω-
τη Γεωργίου Γαζή. Οἱ βιογραφι-
κὲς αὐτὲς σελίδες δὲν εἶχαν βρε-
θεῖ ὡς τώρα. Τυχρὸς, θὰ ποῦν
ὅσοι δὲ, γνωρίζουν τὸν ἄνθρωπο.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀφοσιωμένου ἐρευνη-
τοῦ λέμ' ἐμεῖς. Ὁ κ. Φανίσιος,
αὐθόρμητος καὶ καινοτόμος στὸ
λόγο του, στάθηκε ἀπόμακρος ἀ-
πὸ τὴν λογισμὴν καὶ γι' αὐτὸ
γλωσσικὰ ἀδιάφθορος, ἐλάχιστος
θὰ πείς, μὰ ὅπωςδήποτε ὁμοίω-
μα τοῦ Βλαχογιάννη. Κάτω ἀπὸ
μια χαριτωμένη λαϊκότητα κρύ-
βει οὐσιαστικὰ πράγματα. Ἐρευ-
νᾷ με τὸν τρόπο του καὶ δὲ μη-
ρυκάει. Χωρὶς διπλώματα καὶ
γνώσεις ἐιδικοῦ, πορεύεται με
μόνο ἐφόδιο μιὰ καταπληκτικὴ
ὁσφρηση ποὺ τὸν ὀδηγεῖ συχνά
σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα ὅπως
τὸ παραπάνω. Τὸ ἔργο τοῦ Φανί-
σιου δὲν ἔχει ἀπασχολήσει τοὺς
λογίους τοῦ τόπου μας. Βέβαια
δὲν περισσεύει χώρος στὸ Πάνθεο
τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαογραφισμοῦ
γιὰ τὸ εἰκόνισμα ἐνὸς μικροῦλη,
μονόχωτου ἀγίου..

«ΘΡΗΝΕΙΣ ΜΑΥΡΟ ΜΟΥ Α-
(δέρφι ἀγαπημένο,
μέσα σὲ βάρβαρο χιλιόχρονα
(σκοτάδια!

Τὴν τέφρα σου οἱ τυφῶνες καὶ
(οἱ σιμοὺν
σ' ὅλη τὴ γῆς τὴν ἔχουνε σκορπί-
(σει».

Ἔτσι ἀρχίζει ἡ μπαλάντα τοῦ
Λουμούμπα τοῦ μεγάλου ἐσταυ-
ρωμένου νέγρου. Γελᾶσαμε στὴν
ἀρχὴ με τ' ὄνομά του καὶ μ' ὅτι
νομίζαμε καμῶματα ὑποανάπτυ-
κτου πνευματικοῦ ἡγέτη. Μ' αὐ-
τὸς τρέκλιζε γιὰτὶ σήκωνε τὴν
πικρά καὶ τὸ μέλλον ἑκατομμυρί

ων ανθρώπων της Αφρικής, τὰ ἔκανε σταυρὸ τοῦ μά καὶ τραγοῦδι πού θὰ τὸ φιλοξενήσει στὸ μέλλον κάθε ἀνθολογία τῆς παγκόσμιας ποίησης. Ἴσως ἡ μπαλάντα τοῦ, πού τελειώνει αἰσιόδοξα, νὰ γίνει αὔριο ὁ Ἐθνικὸς ὕμνος τῆς μαύρης φυλῆς.

Η ΜΑΖΑ ΚΑΛΑ. ΑΥΤΗ
μπορεῖ ν' ἄκουσε μονάχα τὰ ὀνόματα Σολωμὸς καὶ Παλαμάς κι εἶναι ἐπόμενο —γι' αὐτὴν —νεώτερη ποίηση νὰ μὴν ὑπάρχει. Μὰ πὼς νὰ ἐξηγήσει κανεὶς τὴν περιφρόνηση πού δείχνουν γιὰ ὀλάκληρη τὴ νεώτερη δημιουργία ἀνθρώποι ἀνεδρασμένοι σὲ ψηλὲς ἑδρες; Χρεάζεται «νά δικαιοδοτεῖται ἓνα ἔργο ἀπὸ τὸν χρόνον» γιὰ ν' ἀπαλλαγῇ τὰ συμπεράσματά τους ἀπ' τὴ σκληρυνση τοῦ αὐθαίρετου ἀφορισμοῦ, γιὰ νὰ καθοδηγήσουν τὴν εὐαισθησία μὲ τὴν εὐαισθησία τῆς καρδιάς τους; Κι ἀλήθεια τί ὑπέροχα ἐρμηνεύσαμε τὴν δικαιοσύνη τοῦ χρόνου! Νὰ πιστεύεις πὼς «σηκώνουν» ἀνάλυση τὰ παιδικὰ τοῦ Τανταλίδου π.χ. —πράγματα πού δὲν ἰσχύει (!!!) τέλος πάντων γιὰ ἓνα Σεφέρη ἢ ἓναν Ἑλύτη — νὰ κρατᾶς ὅλες τὶς Κατερίνες τῶν λογοτεχνῶν καὶ νὰ ξεσκονίζεις τὶς ἀμφιέσεις τους γιὰ νὰ καρποφρήσουν, ἔτσι μέσα σου τὰ μεγάλα νοήματα. Δὲν φτάνει μόνο τὰ προγράμματα. Χρεάζεται νὰ μπαίνουν, στὸ κελλὶ σου οἱ ἥχοι τῆς ζωῆς γιὰ νὰ καταλάβεις,

πὼς ἡ ποίηση δὲν εἶναι φαινόμενον στατικό, ἀλλὰ δημιουργία, ζωὴ μὲ διάρκειά καὶ συνέχεια. Φυσικὰ μὲ τὸ φανατισμὸ τοῦ ἱεροξεταστῆ μπορεῖς νὰ δείχνεις σὲ κάθε στιγμή, πὼς τὰ φτερά τῶν ἀγγέλων τοῦ Γκρέκο εἶναι πιὸ μεγάλα ἀπ', ὅτι συνήθισες νὰ μετράς ὡς τώρα. Κι ἔτσι πὼς νὰ μὴν αἰσθάνεσαι ἀσφαλὲς ἐκεῖ ψηλά, «ἡλίθιε, φτωχὲ μου Ἑλληνορ»!

ΠΟΣΗ «ΣΙΓΟΥΡΑΔΑ» ΝΟΙ-
ώθουν κάποιοι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τοῦ «πνεύματος» ὅταν καλοῦνται νὰ μυήσουν, νὰ ἀνεβάσουν τὴν ἐπαρχία! «Σιγουράδα» ὄχι μόνο γιὰ τὸ βάθος τῆς πνευματικότητας, τῆς σοφίας τῶν λόγων ἢ τὴν καλλιτεχνικὴ τους ὠριμότητα. Μὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐξαίσιους «τρόπους» τῆς διαγωγῆς τους, τὶς σκερτσώδεις ιδιοτροπίες, τὴν «πνευματώδη» χοντροκοπιά, γιὰ τὰ «χαριτωμένα», τέλος, ἀστοχήματα τους. Κατασηματάρχες φανταχτερῶν εἰδῶν νεωτερισμοῦ, ἢ «δυσεύρητων» ἀρχαιοτήτων καταικλύζουν, θοορεῖς, τὶς βιτρίνες τῆς μικρῆς ἐπαρχιακῆς ἀγορᾶς. Κι ὅπως δὴποτε ἀθέατοι, παρακολουθοῦν τὴν ἀδηφαγία τῶν ματιῶν μας, τὶς ἐκδηλώσεις ἐπειτα τῶν ἱκανοποιημένων στομαχιῶν. Εἰσπράττουν τὴν περίσσια τοῦ θαυμασμοῦ μας καὶ μὲ πλούσιο αὐτοσυναίσθημα («ὡς ἐκπληρώσαντες τὸ πρὸς τὴν πατρίδα κ. λ.π. καθήκον») ἐπιστρέφουν στὰ

μόνιμα ἔργα τους κηρύσσοντας τὴ λήξη τῶν διακοπῶν τους. Φυσικὰ ἂν παρακολουθήσετε τὸν ἀγῶνα τους, ὅταν ἡ σκηνὴ μεταφέρεται στὸ κέντρο, θὰ δῆτε, μ' ἐκπληξη, αὐτὰ τὰ πρόσωπα νὰ γίνονται ἰδιαίτερα σοβαρά, νὰ προσέχουν μὲ σχολαστικότητα τὶς «λεπτομέρειες». Νὰ ὑπολογίζουν σὲ ἑνὸς «καλλιεργημένου κοινού» τὴν κρίση καὶ προπάντως: νὰ ἔχουν πρόσφατοι ἀνσκαλύμει, πὼς ὁ Περικλῆς «καλούμενος ὑπὸ τοῦ δήμου πολλὰκις οὐχ ὑπῆκουσε, λέγων, ἀσύντακτος εἶναι» καὶ ὁ χειμαρρῶδης Δημοσθένης «καλούντων αὐτὸν τῶν Ἀθηναίων σύμβουλον ἀντεδίδειν οὐ συντέταγμα λέγων».

ΔΕΝ ΠΡΟΛΑΒΑΜΕ ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ποιητικῆς ἀνόδου τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου καὶ διαβάξουμε κιόλας στίς ἐφημερίδες πὼς ἐκδηλώθηκε καὶ κρατικὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν. Γιρὸς Θεοῦ ὅμως, μὴ μᾶς παραξηγήσετε. Δὲν ἐνοούμε καθόλου πὼς ἐμεῖς εἴμαστε ἐκεῖνοι πού... μεσολαβήσαμε, ἢ πὼς πρῶτοι ἐμεῖς διαγνώσαμε τὴν ἀσθένεια. Τὸ ὅτι ὅμως ἔφτασε ν' ἀπιληφθῇ καὶ τὸ κράτος τὴν ἀνάγκη τῆς ἀνόδου τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου καὶ μάλιστα ἀποφάσισε νὰ τὸν συνδράμει, δείχνει πὼς τὸ

πράγμα δὲν σηκώνει πιά ἀναβολὴς. Μονάχα τὰ περὶ «προληπτικῆς λογοκρισίας» εἶναι πού ἀφήνουν τοὺς ἀναγνώστες σκεπτικoὺς — καὶ ἤδη ἐκδηλώθηκαν οἱ πρῶτες ἀντιδράσεις. Δὲν εἴμαστε κακοπιστοί. Ξέρομε πολὺ καλά — ἔστω κι ἂν δὲν σταθήκαμε ποτὲ μοῖς καλοὶ ἔμποροι — πὼς ἓνας πού δίνει χρήματα θέλει νὰ ξέρει πού καὶ πὼς ἐπενδύονται. Ὅμως νά! Πολὺ φοβόμαστε πὼς ο' αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν ὑπάρχουν λογοκριτικὲς ἐπιτροπὲς πού νὰ μποροῦν νὰ ἔχουν τὴν τελευταία λέξη — γιὰ τὸ ποῖον, ἐννοεῖται — στὴν κρίση τῆς ταινίας πού πρόκειται νὰ γυριστῇ. Μὰ πάλι πὼς νὰ γίνῃ; Ἀπλούστατα: δὲν θὰ γίνῃ τίποτε καὶ νὰ μᾶς τὸ θυμάστε. Γιατὶ τὸ πρόβλημα δὲν λύεται μὲ τὴν ἐπιχορήγηση. Χρεάζεται πρῶτα κάθαρση ἐσωτερική, ἀποβολὴ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος, περισσότερη τιμιότητα κι ἀγάπη γιὰ τὴν τέχνη τῶν μικρῶν ἐταιρειῶν. Γιατὶ σήμερὰ κατὰντησε νὰ γυρίζονται ταινίες ἀπὸ κάθε ἓναν πού διαθέτει φωτογραφικὴ μηχανή — ἔτσι καθὼς φωτογραφίζονται ἀπ' τοὺς τουρίστες οἱ λαϊκὲς μας ἐκδηλώσεις. Μ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπο δὲ γίνεται κινηματογράφος.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΡΟΔΗ ΡΟΥΦΟΥ

Χάλκινη εποχή

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΜΗΛΙΩΝΗ

«Μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα» χαρακτηρίζει ο Ρόδης Ρούφος το καινούργιο του βιβλίο: «Η χάλκινη Έποχή». Άπολογία του Κυπριακού αγώνα, θα το χαρακτηρίσαμε ακριβέστερα.

Ο Ρόδης Κανακάρης—Ρούφος είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει, από πολύ κοντά την κυπριακή τραγωδία (που σήμερα ξέρομε πιο καλά το μέγεθός της) από την υπεύθυνη θέση του Έλληνικού Προξενείου της Λευκωσίας. Έτσι, από μιαν άποψη, έπεφτε σαν καθήκον πάνω στους ώμους του τούτο το έργο, που έπιτελεί διπλό χρέος: Από το ένα μέρος συμβάλλει στη συνεδητοποίηση ενός νεο-ελληνικού μύθου (που ιδιαίτερα στην ψυχή των Κυπρίων πρέπει να πάρει ευρύτερες διαστάσεις), ενώ από το άλλο δίνει, άπάντηση σε έρωτήματα, σαν εκείνα που προτάσσονται στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου, παρμένα από το βιβλίο του Λ. Ντάρρελλ «Πικρολέμονα» (του Άγγλου συγγραφέα που κι αυτός έζησε από κοντά το ξύπνημα της Κύπρου): «Πώς είναι δυνατό να θέλει ο Κύπριος την Ένωση; άπορούσαν όσοι Άγγλοι της Κύπρου ήξεραν από κοντά την Έλλάδα. Εύλογη ή άπορία τους. Στρατιωτική θητεία στις έλληνικές ένοπλες δυνάμεις; Έξοντωτική φορολογία; Κακοδιοίκηση;». Αυτό είναι ίσως ο λόγος που το βιβλίο πρωτογράφηκε και πρωτοδημοσιεύτηκε στα Άγγλικά.

Ο συγγραφέας λοιπόν προχωρεί μεθοδικά στην έρμηνεία του Κυπριακού αγώνα με κριτήρια ιδεαλιστικά, ιστορικά και οικονομικά: «οί Κύπριοι, λέγει, επαναστάτησαν για να ανταλλάξουν την άνεση και την εύκολια της αποικιακής ζωής με κάτι πιο σημαντικό από την άνεση και την εύκολια. Υπάρχουν λογίων—λογίων εύτυχίες, κι ο καθένας τις αξιολογεί σύμφωνα με τις προσωπικές του αντιλήψεις». Κι ακόμα: «λίγοι ήταν οι πλούσιοι κι οι προλετάριοι στην Όργάνωση, που στηριζόταν κυρίως στους αγρότες και τους μικροαστούς».

Ο άπολογητικός χαρακτήρας του βιβλίου θα μπορούσε να το βγάλει έξω από τα όρια του μυθιστορήματος. Καθώς μάλιστα αναφέρονται συχνά έπειστικά που ακόμη τα θυμούμαστε από τις έφημερίδες, και κάτω από μερικούς ήρωες του βιβλίου αναγνωρίζει κανείς γνωστά πρόσωπα, το έργο πάει να γίνει Χρονικό του Κυπριακού αγώνα. Έκείνο που τελικά το δικαιώνει είναι το δεύτερο στρώμα του που το άποτελεί ή άτομική προβληματική του κεντρικού ήρωα, του Άλέξη. Είναι ένα πρόσωπο πολύ οικείο για όσους διάβασαν την

προηγούμενη τριλογία του συγγραφέα «Το Χρονικό μιας σταυροφορίας». Είναι ο Δίω που άφου προσπάθησε να δώσει νόημα στην ύπαρξή του αγωνιζόμενος να περισώσει τον ιδανισμό που στην Κατοχική Άθήνα πρώτα, κι ύστερα στα βουνά της Ήπειρου και την άποσύνθεση της Κέρκυρας, πελαγοδρομούσε άναζητώντας άπόκρυφα μονοπάτια μέσα από τη σκέψη των μυστικιστών. Τώρα, πολιτογραφημένος Κύπριος για μας, αυτόχθων για το βιβλίο, βλέπει την καινούργια γενιά των παιδιών σκλάβων που ξυπνά σιγά—σιγά από το λήθαργο: «ξύπνησε στο σκοτάδι των πρώτων χρόνων και... μοιάζει να δασχίζεται τις χιλιοετήριδες για να φτάσει πέρα, μακριά, στους μελούμενους αιώνες...» καθώς λέγει ο Ρίλκε στην έρμηνεία του έργου του Ροντέν: «Χάλκινη Έποχή» (άπό δω ο τίτλος).

Βλέπει σ' αυτή τη γενιά το «χάλκειο γένος... άδάμαντος έχουν κρατερόφρονα θυμόν» του Ήσιόδου. Αυτό ξυπνά τον αίσθητισμό του και συγχρόνως είναι, μια ευκαιρία ακόμη να καταξιώσει την ύπαρξή του μέσα στον αγώνα.

Το έντονο πάθος των «Δαιμονισμένων» του Ντοστογιέφσκυ είχαμε άναζητήσει κάποτε στο «Χρονικό μιας Σταυροφορίας». Μάταια θα το άναζητήσουμε κ' έδώ —αν πια δέν τόχουμε πάρει άπόφαση. Και τούτο, γιατί οι ήρωες του Ρούφου είναι στο βάθος έγκεφαλικοί συζητηταί, που έλέγχουν τη στάση τους. Ίσως γι' αυτόν το λόγο ή συζήτηση κι ή άνάλυση κατέχουν ισότιμη θέση με τη δράση στα έργα του.

Στην τεχνική του τέλος βασίζεται, πιο πολύ στους παραδομένους τρόπους. Κεντρίζει τον άναγνώστη, χωρίς να δημιουργεί καταστάσεις ύποβολής και άφαιρέσεως, που όταν φτάνουν στα άκρα γίνονται πια δοκιμασία —όχι του νου, αλλά των νεύρων.

Ο κινηματογράφος

ΤΟΥ ΠΥΡ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΕΡΑΣΑΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟ. άρνήθηκε τη θέση του στην Άκανια από το θάνατο του Άντων δημία (όταν δέν δέχτηκαν τον Παύλοβιτς Τσέχωφ. Έγιναν δύο Γκόρκι). Λυρικός, χωρίς ρητορείες πόλεμοι, μεγάλες κοινωνικές άκαι γλυκανάλατα σχήματα, μας νακαπατάξεις, δημιουργήθηκαν, άέδωσε αρκετά διηγήματα, μερικά μετρητες Σχολές, και έξασκολου-μονόπραχτα και «θεατρικά έργα θεί να συγκινεί. Βαθεία άνθρωπι- (Γλάρος —Θείας Βάνας —Τρεί-νος, ελίκρινής κι' άσυμβίβαστος άδερφές —Βυσινάκης). Τα τε-

λευταίοι είναι πού τον έκαναν γνωστό στο πλατύτερο κοινό. Γυός μπακάλη, τὰ κατάρφερε καὶ σπούδασε γιατρός, με βαρὺ ἀντάλλαγμα. Τὴν υγεία του. Εἶδε τὸν κόρμος μετὸ μάτι τοῦ ἐπιστήμονα καὶ τὸν αἰσθάνθηκε μετὴν καριδιά τοῦ ποιητῆ. Εἰπώθηκε πῶς ἦτανε ἀπαισιόδοξος. Ἐδική κή κρήνη γιὰ ἓναν πού στάθηκε ἀντρας σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἄς θυμηθοῦμε τὰ λόγια τοῦ Τροφίμου ἀπὸ «τὸ Βυσινὸ κηπο»— Νὰ ἐξαφανίσουμε τὰ ταπεινὰ καὶ ἐφήμερα πού μὰς ἐμποδίζουν νὰ εἴμαστε λεύτεροι καὶ εὐτυχισμένοι. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μας. Ἐμπρός, Τραβάμε ἀκράτητα ἔμπρός, κατὰ τὸ φωτεινὸ ἀστέρι πού λάμπει μακριά. Ἐμπρός. Χρειάζεται γερεὲς πλάτες γιὰ ν' ἀνεβαστεῖ ἓνα ἔργο τοῦ Τσέχωφ. Ἀκόμη ὅμως πιὸ γερεὲς νὰ τὸ μετοφέρεις στὸ «ἄσπρο πᾶνι». Δύσκολο μετ' εἰκόνες νὰ δώσεις τὸν συγκροτημένο λυρισμὸ, νὰ ἐκφράσεις βουβὲς συγκινήσεις, κρυμμένα αἰσθήματα, ἀνείπωτες σκέψεις. Δὲν φτάνει στὸν Τσέχωφ νὰ πάρεις «τοῖς μετρητοῖς» τὰ ἔσα λέγονται μόνο, πρέπει ν' ἀκούσεις τὸ ρεῦμα πού κυλάει κάτω ἀπὸ τὴ φαινομενικὰ τελεματωμένη καὶ γκρίζα κατάσταση. Οἱ ἥρωές του δὲν ἔχουν «ἡρωϊσμό»

καὶ τὰ δράματὰ του «δράση». Ἡ καθημερινότητά πού ὅσο κι ἂν φαίνεται ἀχρωμὴ καὶ ἄτονη ἦτανε γιὰ τὸν Τσέχωφ τὸ ἐρεθισμα. Πέτυχε ὁ σκηνοθέτης σὴν «Κυρία μετὸ σκιλάκι» νὰ δώσει τὰ παραπάνω; Ἀναμφισβήτητα ναί. Ἀπὸ ἓνα διήγημα πήρε τὸ σενάριο. Μιὰ ἱστορία ἀπλή πού ὅταν τὴν διαβάσεις ἀναρρωτιέσαι ἂν μποροῦν νὰ βγοῦν δύο χιλιάδες μέτρα ταινία καὶ ὅταν τὴν δεῖς διαπιστώνεις πῶς δὲν λείπει κανένα στοιχεῖο γιὰ νὰ χαρακτηρίσεις τὸν κινηματογράφου τέχνη. Ὁ ἔρωτας δύο παντρεμένων σὲ μιὰ λουτρόπολη τοῦ Καυκάσου. Ἡ ἀτμόσφαιρα πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν ἀνία καὶ πλήξη τῶν ἀνθρώπων πού ἄλλο δὲν ἀποζητήσαν ἀπὸ τὸ ζεστὸ κρεβάτι καὶ τὸ καλὸ φαί. Μετ' τὴν ἀφογή ἐρμηνείας, μετ' τὴν σιωπὴ πολλὰς φορές, μετ' τὰ ἀπρόσωπα πλάνα σὲ ποτίζει ὡς τὸ μεδούλι πίκρα καὶ γλύκα ἀνάκατα. Φωτογραφία ἀσπρόμαυρη, ἰσοροπημένη μετ' γὰλὴ πλαστικὴ δύναμη. Γιὰ τὴν ἱστορία οἱ ἡθοιοιοὶ λέγονται Μπατάλωφ (ὅταν περνοῦν οἱ Γερανοὶ) καὶ Σαβίνα. Ἀλφαριθμητὰριο γιὰ ὅσους θὰ δουλέψουν Τσέχωφ στὸν κινηματογράφου ἢ τὸ θέατρο.

